

MLADIKA

junij 2008
cena 3,00 €

Štev. 5-6

MATEJKI HVALEŽEN POZDRAV

UVODNIK:
ŠOLSKA KOMISIJA
IN ŠE KAJ

Angelos Baš

Censeo Iugoslaviām
fuisse delendam

Osebna pisma brata Staneta
in sester ob smrti Srečka Kosovela

MIRA CENČIČ

Šolska komisija in še kaj	1
Olga Paušič: Jutranja kava	2
Pod črto: Draga	6
Peter Merku: Moje življenje v Nemčiji (IV)	7
M. Žitnik: Čarodejke (LXV.)	10
Tomaž Simčič: »Horror pleni«	11
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	12
Saša Martelanc: Matejki hvaležen pozdrav	13
Zora Tavčar: Spomin na Matejko	14
Primož Sturman: Onstran bistre Soče (IV)	17
Vladimir Kos: Glej, kako so krizanteme trudne	19
Lida Turk: Tržaško društvo Kolo	20
Angelos Baš: Censeo lugoslaviam fuisse delendam	21
Milan Gregorič: Ko je brazda globoko zorana	27
Mira Cenčič: Osebna pisma brata Staneta in sester ob smrti Srečka Kosovela	28
Antena	33
Ocene:	
Knjige: Poezija z ljudmi ob morju (I. Žerjal)	40

Na platnicah:

Pisma; Obletnice; Obvestilo; Za smeh
in dobro voljo

Priloga: RAST 4 - 2008

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z. o.z.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu
dne 21.4.1999 pod številko 114276.
Vpisana v seznam ROC dne 15.10.2005
pod številko 11721.

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne 6.4.1957

ISSN 1124 - 657X

Tisk: Graphart srl - Trst

Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za
Slovence v zamejstvu in po svetu.

IZHAJA DESETKRAT V LETU LETO LII.

pisma

Praznik italijanske republike

Vsako leto prejemam vabilo na proslavo, ki jo 2. junija ob dnevu italijanske republike prireja vladni komisar in prefekt v Trstu. Ko morem, se tega srečanja udeležim. Tako je bilo tudi letos. Toda ko sem na proslavi sledil programu in opazoval ljudi, sem ugotovil neverjetno odsotnost predstavnikov slovenskih organizacij in Slovencev sploh. Med izvoljenimi predstavniki sem opazil samo senatorko Tamaro Blažina. Nobenega slovenskega župana, nobenega drugega izvoljenega v javne uprave. Spraševal sem se, zakaj ta odsotnost. En razlog je gotovo tudi v tem, da je vsa prireditev pripravljena tako, kot da Slovencev v deželi sploh ni. Vse je letos potekalo z močnimi italijanskimi nacionalnimi poudarki. Delili so izvode Ustave samo v italijanščini. Nobene omembe Slovencev in drugih narodnosti, ki so pripomogle k razcvetu tega mesta. Občutek sem imel, da Trst ni ne obmejno in ne srednjeevropsko mesto z bogato preteklostjo. Kakor da nismo člani EU in v 21. stoletju, ampak na začetku Risorgimenta sredi 19. stoletja.

(sledí podpis)
Trst, 5. junija 2008

pisma

Sežana, 9. maja 2008

Spoštovano uredništvo,
v rubriki PISMA aprilske Mladike (številka 4) sem nedavno prebrala pismence kanadskega Slovence in publicista iz Montreala Toma Ložarja. Očitno vam je poslal pismo po e-pošti, brez strešice na črki ž, saj ste ga samo po sebi umevno brali kot je pisalo – Lozar – a obenem mu nevede in nehote pokvečili slovenski priimek Ložar, kot nam ga radi kvečijo bolj ali manj vsi tujci, da ga lažje preberejo. Potemtakem bi včasih le kazalo, da bi pisci, ki kaj pošiljajo po elektronski pošti, pisali imena s šumevci (vsaj v oklepaju) tudi v posodobljeni, da ne rečem

(dalje na zadnji strani platnic) ►►

SLIKA NA PLATNICI: Otroci, ki so se udeležili gledališkega tečaja na Opčinah, so v dveh izmenah na oder postavili igrico Trnjulčica, ki jo je za to priložnost priredila Lučka Susič, režijo pa je prevzela Vesna Tomsic (foto M. SUSIČ).

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Sara Magliacane, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 3,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 30,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštne tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Na banki pa: Zadruga kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 S089 2802 2010

Šolska komisija in še kaj

Pri uresničevanju italijanskega zaščitnega zakona za Slovence št. 38 iz leta 2001 je v preteklih tednih prišlo do pomembnega premika: 5. in 6. maja so bile volitve, 4. junija pa je sledila umestitev na njih izvoljene Deželne šolske komisije za izobraževanje v slovenskem jeziku.

Na podlagi omenjenega zakona in odloka predsednika vlade št. 288 iz leta 2006 so vanjo iz svoje srede za triletno obdobje izvolili predstavnike slovenski ravnatelji, profesorji in učitelji, neučno osebje, starši in dijaki višjih srednjih šol. Po položaju sta člana šolske komisije še slovenski predstavnik v Državnem šolskem svetu, ki se tudi izbira na volitvah, in vodja Posebnega urada za slovenske šole pri Šolskem uradu za Furlanijo-Julijsko krajino, ki komisiji predseduje. Skupno 15 članov, izrecno iz vseh treh pokrajin, kjer avtohtono živimo Slovenci v Italiji (dejansko 14, ker »še ni« slovenskih ali dvojezičnih višjih srednjih šol v videmski pokrajini).

Šolska komisija je nastala z veliko zamudo. Izvršilni odlok bi bili morali v Rimu izdati že leta 2002! Pristojnosti so pretežno posvetovalnega značaja, saj je komisija podredovala naloge prejšnje slovenske šolske komisije, ki jo je predvideval »zakon Belciškerk« iz leta 1973, čemur je treba dodati pristojnosti, ki jih določajo zaščitni zakon in pa morebiti nova šolska zakonodaja, ki se stalno spreminja, ter še ostala zakonodaja. Deželni zakon o Slovencih št. 26 iz leta 2007 je tako na primer določil, da je član Deželne posvetovalne komisije za slovensko jezikovno manjšino tudi en predstavnik šolske komisije.

(Mimogrede nekaj o nedoslednostih »političnih prijateljev« manjšine. Zanimivo je, da je bil prvotni osnutek izvršilnega odloka, ki je nastal še pod prejšnjo Berlusconijevo vlado, glede pristojnosti pogumnejši od končnega besedila, ki ga je potrdila Prodijeva vlada. In pod Prodijevo vlado je bila tudi podpisana nedavno objavljena nova konvencija med predsedstvom vlade in družbo RAI glede slovenskih radiotelevizijskih oddaj, ki ponovno izključuje vidnost slovenskih televizijskih sporedov v videmski pokrajini! Da so predstavniki sil, ki klasično niso blizu manjšine, po volilnem uspehu desne sredine s še večjim zagonom na delu, seveda ni treba pripominjati.)

Ne glede na omejene pristojnosti pa imamo zdaj vendarle dovolj reprezentativno in demokratično izvoljeno telo, ki naj bi po duhu zaščitnega zakona zagotavljalo slovenskemu šolstvu v Italiji določeno avtonomijo.

Šolstvo je nedvomno eden izmed temeljev obstoja naše skupnosti. Po njem smo hrepeneli v času preganjanja, zanj smo se borili v najtežjih časih, z večjo ali manjšo zavzetostjo smo zanj zahtevali primerne rešitve in premoščali njegove težave. Tudi danes jih nikakor ne manjka in nekatere izbire so lahko boleče.

Ob Sindikatu slovenske šole so šolskim vprašanjem v skoraj vseh komponentah naše civilne in strankarske družbe običajno sledili šolski odbori ali komisije. Skupne rešitve so se iskale v Enotnem šolskem odboru, pozneje v različnih komisijah, Šolskem forumu ali pri različnih omizjih. Zadnja leta rezultati niso spodbudni.

Ves interes imamo, da se novi deželni šolski komisiji priznajo ne le formalne pristojnosti, ki jih ima, temveč tudi moralna in »politična« avtoriteta pri obravnavi odprtih vprašanj našega šolstva. To ne pomeni, da so družbene in politične komponente oproščene skrbi za šolstvo, nasprotno: v njih in v dialogu med njimi se morajo oblikovati stališča, ki naj jih šolska komisija obravnava, njihova naloga je tudi, da jih po spreje-

(dalje na 32. strani) ►►

MLADIKA

• junij

2008

Olga Paušič

Jutranja kava

Tretja nagrada na literarnem natečaju Mladike za leto 2008

Jutranji obred s kavo in cigaretami je od nekdanjega najlepši del njenih vsakdanjikov. Vonj močne kave, pomešan z vonjem cigaretnega dima poživljuje možgane, da začnejo funkcionirati, kot bi jih premaknila v četrto prestavo. Misli se zvrstijo najprej pomešane, nato se samodejno postavijo v vrsto po prioriteti: otroka, služba, kuhanje, splošne zadeve, nepredvideno. Skoraj vselej enako, kajti vsakdanjik se ne spreminja prav veliko in problemi se tudi iz dneva v dan ponavljajo.

Mučni jo skrbi za otroka.

Še včeraj (bila je nedelja, zoprni deževen dan) je dejala mlajšemu: »Ko napišeš diplomsko nalogo, bi se lahko kje zaposlil, dokler imaš še status študenta.« Nataknilo ji je zabrusil: »Potem se mi bo diploma zavlekla in mi boš spet težila!« Vzdihihnila je in utemeljevala svoj prejšnji predlog: »Poglej, vse se drastično draži. Ko boš imel nalogo pod klobukom, v bistvu nimaš več kaj študirati, ne? Malo bi prispeval v družinski proračun. Morda bi si uspel kje najti prostor pod soncem ... in ko diplomiraš, te zaposlijo.« Namrdnil se je, češ da preko študentskega servisa ne more dobiti dela, kakršnega si želi in ki bi bilo dolgoročno rešitev.

»Veš kaj, Jani,« je napanjala brezplodni dialog, »tako sem že utrujena od vajinega študija in neprestanih skrbi v zvezi z denarjem, da mi bo kmalu prekipelo.« Čeprav ji je mož namigoval, naj preneha težiti, ni zdržala. Občasno je kot povodenj bruhalo iz nje.

»Jezus, mama, saj nismo revni!« je vzkipele fant. »Vse študijske obveznosti sem v roku opravil, kaj bi rada! Kakšno leto boš pa že še zdržala!« Grdo jo je ošinil, se zasukal na petah in odbrzel v svojo sobo. Zdelo se ji je, da še po dolgi minuti vrata vibrirajo, tako krepko jih je zaloputnil, ko je protestno odhajal.

»Tega ti ni bilo treba,« je zagodrnjal še mož. »Saj dela, vidiš, da je ves zakopan v diplomsko nalogo.«

»Mislim, da bi si kljub vsemu, kar boš povedal, lahko počasi začel služiti kaj za življenje. Petindvajset let bo star, pa vsak teden brez pomisleka pričakuje podporo iz moje denarnice.«

»Bova že kako ... oni drugi me bolj skrbi, Miha!«

Saj, Miha! Redko je prihajal domov, sploh nista imela predstave, koliko izpitov mu še manjka. Kakor hitro je pogovor nanesele na študij in denar, se je Mihi stemnilo pred očmi in sledil je vroč, žolčen prepir, ki običajno ni prinesel napredka, le še bolj je skalil že tako bedne medsebojne odnose. Zato je bila v bistvu kar zadovoljna, če sploh ni prišel domov.

Zdaj, ob pol štirih zjutraj, se ji je zažrla v možgane grenko spoznanje, da ves trud pri vzgoji sinov ni dal zelenih rezultatov. Občutek, da se je vse skupaj čudno sfižilo, da dobri nameni niso padli na plodna tla, da nobeden od otrok ni izpolnil njenih pričakovanj ... Le s težavo se je ustavila, da ne bi tonila dalje v samopomilovanje in samooboževanje. Kot mora po dolžnosti v šoli starše opominjati, da ne smejo preko otrok projicirati svojih neuresničenih ambicij – tako je zdaj dopovedovala sebi, da je povsem brezplodno, kontraproduktivno iskati napake v svojih dejanjih. Otroka sta, kakršna pač sta. Mora jima pustiti, da živita po svoje in se po svoje oblikujeta. Bolelo jo je pa dalje – in še najbolj to, da ne do nje ne do očeta nista kazala prav nobene hvaležnosti, spoštovanja, niti malo uvidevnosti, razumevanja, ni bilo tistega občutka odgovornosti, ki bi jo od 25-letnika s skoraj že univerzitetno izobrazbo človek upravičeno pričakoval. Ali je kriv ČAS, v katerem živimo? Otrokom se zdi vse tako grozno samo-umevno: vse jim polagamo na pladenj, še tisto, česar sploh ne potrebujejo, potem pa kar naenkrat zahtevamo, da začno sami skrbeti zase. Miha, ki je pogosto pesimist, celo nihilist, rad riše skrajno destruktivne podobe svoje prihodnosti: »In ko bom imel diplomu v žepu? Kaj mi bo pomagalo? Kje dobim službo? Do stanovanja tudi ni šanse priti, če nimaš polnega žepa. Zakaj bi se torej gnal – tako, kot sedaj živim, mi povsem ustreza.«

Ko je bruhal iz sebe takšna sporočila, se je vsa naježila in komaj krotila vroč bes v sebi. Včasih pa so jezovi popustili in sledil je neizbežen prepir, v katerega se mož največkrat ni hotel vključevati, Jani se je pa tudi raje pobral s prizorišča, da ne bi po nepotrebnem utrujal svojih živcev z odvečnimi besedami, ki itak niso prinesle rezultata. Miha je dalje

brezbrižno živel svoj lajf in pač ni prihajal domov, poklical je pa tudi le toliko, da je domače ob nedeljah zvečer prijazno opozoril, da ima prazen žep, študentsko življenje (in družba, v kateri se giblje in »zori«) pa zahtevata določen standard.

Naprezanje možganov zaradi otrok sklene z mislijo, da leto hitro mine, in če bo treba potrpeti tudi dve leti, bo nekako zmogla (če je živci ne izdajo že pred tem).

Živci! Da, z živci, potrpežljivostjo in disciplino v šoli se je spopadala vedno pogosteje ... in zmerom teže! Vsako jutro si je rekla, da se res ne splača gristi, da bo pogrizla predvsem sebe, se predčasno dotolkla, pregorela, če bo šlo tako dalje. A potem, ko so se med učnimi urami dogajale neprijetnosti, ji je varovalke preprosto zmetalo ven. Proti njeni volji. Nekako ni mogla sprejeti, da otroci SMEJO, ona pa NE SME! Učenci lahko pred učiteljem kolnejo, zmerjajo, odklanjajo sleherno avtoriteto, počno, kar se jim ravno tisti hip porodi v glavi ... učitelj pa preprosto mora požreti!

Pomisli na sodelavca, ki so ga prejšnji teden predali disciplinski komisiji, ker je počil za uho mulca, ki ga je sredi učne ure poslal v p.m. in se mu še režal povrh v obraz. Nastal je velik cirkus, ker pa so se starši zadovoljili z opravičilom in obljubo, da se ne bo ponovilo (torej ga bo odslej mulc lahko pošiljal, kamor hoče, še zbrca ga lahko, mu preluknja gume na avtu, ga premlati v jutranjem mraku ...), ne bo prišlo do pritožbe na šolsko inšpekcijo, človek pa bo moral stisniti zobe, če ne želi ostati brez svoje tako dobro plačane javne službe. Kar dobro si je predstavljala, kako se sodelavec počuti v svoji koži. Vsi so izvedeli, po vsem mestu se šušlja in velike črne pike se ne bo znebil, dokler bo v tem okolju živel in delal. To je črna plat majhnega mesta.

Misel ji preskoči na minuli petek. V šolo je dala poklicati mater učenca, ki sistematično šprica pouk in si je nabral 28 neopravičenih ur. Ženska je res prišla, čeprav uro kasneje, kot je bilo dogovorjeno, ker je morala po nakupih. Ni zaposlena, a kljub temu se bori s pomanjkanjem časa – je povedala namesto pozdrava.

»Gospa, Peter ima 28 neopravičenih ur. Morala sem sklicati oddelčni učiteljski zbor. Izrekli smo mu opomin,« je povedala materi in predložila izpolnjen obrazec z obrazložitvijo. Ženska ga je podpisala, ne da bi pomišljala. Potem je rekla: »Bo zaradi tega ponavljal razred?« Skoraj jo je vrglo. »Opomin nima nobene zveze s ponavljanjem. To je vzgojni ukrep.«

»Zakaj pa potem to pisarite?« je še vprašala. Tako naivno je zvenelo, da je za hip ostala brez besed. Psihologinja je potrpežljivo pojasnila: »Poglejte, otrok je dolžan hoditi v šolo, to veste. Če bo še izostajal, bomo morali vključiti center za socialno delo – tožili vas bodo in to ni poceni. Dolžni ste poskrbeti, da vaš sin redno prihaja k pouku.«

»Saj zjutraj odide od doma. Kaj naj ga za roko pripeljem do šolskih vrat?«

»Če ne gre drugače, ga boste morali za roko pripeljati!« je trdo poudarila psihologinja.

»Ja, pa kaj še! Ko pride do šole, ste že VI odgovorni zanj,« je zabrusila neuka mamica. »Jaz imam prek glave dovolj drugih skrbi. Učitelji ste zato tukaj, da vam lahko zaupamo naše otroke.« Tako torej? Drugi starši naj bi bili. Potem je še pristavila: »Dvakrat sem sina opravičila, ker smo zjutraj zaspali in je zamudil na avtobus – pa ste mu dali 12 neopravičenih!« To je veljalo njej – nerazumeva-joči razredničarki. Kar zavrelo ji je, pritisk ji je narasel proti dvesto: »Že lani sem vam povedala, da primerov, ko doma zaspate, ne bom opravičila. Bi šel pa zdoma s kolesom ali peš. Tudi drugim se zgodi, da zaspijo, pa ne izostanejo sedem ur od pouka.«

»Kolesa Peter nima, peš pa ga ne pustim. To so štirje kilometri!« je odločno vztrajala.

»Kakor mislite. Pa poskrbite, da ne bo zaspal. Saj niste v službi,« je rekla z bodico v glas. Zdaj je skočila ženska: »Sem jaz kriva, da ne dobim službe? Lahko je vam, vi zlahka lajate! Nimate pojma, kako živimo. Mož pijanec, jaz pa s tremi otroki ... bi vas rada videla, kako bi preživeli!« Zmagoslavno je odkorakala iz pisarne šolske svetovalne službe in ju pustila stati brez besed. Nazadnje sta se onidve počutili krivi – odhajajoča že ne!

»Saj ni čudno, da je otrok takšen, kot je,« je zagrenjeno rekla psihologinja. »Revščina, alkoholizem, brezbrižnost. Kako naj bo priden, zbran, motiviran za šolo?«

»Po drugi strani pa,« je razmišljala ona – razredničarka – »res skrbim zanj, od 21 učencev v oddelku je deležen največ moje in tvoje pozornosti, obzirna sem, kolikor se da, branim ga pred sošolci, ki jim že zmanjkuje potrpljenja. Peter pa nič! Vsaj malo pozitivnega bi pričakovala z njegove strani. Da ne rečem hvaležnosti.«

»Ti mu le blažiš rane, obenem spodbujaš njegovega uporniškega duha. Ni neumen, brani se, kakor more. Bori se za svoj košček prostora na planetu. In natanko ve, da mu ne moremo čisto nič. Vse možne vzgojne ukrepe lahko preizkusimo na njem, pa ne

verjamem, da bi zaleglo.« Razšli sta se polni razočaranja.

Pika na i je bila pa petkova četrta učna ura v enem od oddelkov sedmega razreda. Že ko je prišla v razred, je bil občutek ogroženosti močnejši kot običajno. Pogledala je na tablo, kamor so strmeli vsi in se hihitali. Napis *fucking teacher* je sicer ni vrgel iz tira, pogrelo jo je pa. Ničesar ni rekla, zbrisala je zapisa in začela uro, ne da bi pokomentirala žaljivko s table. A skupina se je očitno namenila petek »avanturistično« obarvati. Najmanjši, Mark, je mahal z roko po zraku. Delala se je, da ga ne vidi, zato je kar brez dovoljenja zavpil: »Na vece moram.« Ona pa: »Pravkar je bil odmor, je tako?« »Ampak res moram!« je vztrajal mali. Če se ne bi režal na vsa usta, bi mu verjetno dovolila. »Nikamor ne boš šel sredi ure. Prenehaj tečnariti!« Nekaj časa je šlo mirno naprej. Učenci so sledili branju pesmi o Pegamu in Lambergarju, a v prijeten mir je kot bomba tresčila Markova izjava: »Moram na vece ... menstruacijo sem dobil in si moram menjati vložek.« Desetinka sekunde mrtve tišine, ki ji je sledil huronski krohot. Kar trgalo jih je od smeha, da so se zvijali na stolih kot deževniki v blagodejni plohi. Nič bistrega ji ni kapnilo. Izjava je bila tako plitva, da je ni bilo vredno komentirati. Če ne bi Jaka dodal: »Možgani so se mu skisali, vidite. Peljimo ga v svetovalno!« Eva pa je Marka še dodatno polila z gnojevko: »Saj butelj sploh nima možganov!«

Mark je skočil kot iztirjena raketa in se z glavo zabil v višjo in krepkejšo Evo, da jo je podrl na tla, nato pa začel mlatiti po njej kot stekla zver. Sošolci pa – namesto da bi ju skušali ločiti – so začeli navijaško tuliti. Dekleta so spodbujala Evo, fantje pa Marka. Komaj se je prebila skozi trden navijaški obroč, ločila pretepača od tuleče sošolke in za silo umirila oddelek. Trdno držeč Marka za roko je krenila proti pisarni svetovalne službe in dečka predala »pristojnim« v varstvo. A ura je bila definitivno razbita, kajti vsake toliko so pozabili, da je tema pogovora junaštvo viteza Lambergarja in ne Markova neotesana surovost.

Ah, šola! Rada je imela svoj poklic in z večino učencev se je dalo krasno delati. Posebno devetošolci so osvojili njeno srce. Toliko so ji imeli povedati in radi so poslušali njene pripovedi, tudi tiste z nadležnim začetkom: Ko sem bila še vaših let ... Zahvaljujoč njim se je grozni petek spravlljivo končal. Prišli so ji povedat, da imajo po šesti uri veliko voljo ostati in vaditi odrsko enodejanko – darilo 9. b. staršem za božič in novo leto. In res so jo čakali v ma-

tični učilnici z listki v roki, gulili vsak svoje besedilo ter vneto popravljali drug drugega. Oddahnila si je. Končno nekaj prijetnega. Med vajo je bilo veliko smeha, neslanih pripomb, besednih akrobacij in ura je minila, kot bi trenil. Delovni teden se je končal s toplimi pozdravi in prijaznimi željami za prihajajoča prosta dneva.

Kava se počasi ohlaja, tudi napetost v njej polagoma popusti, blagodejni mir jo preplavi, kot da bi z luščenjem neprijetnih vtisov minulih dni obnavljala načeto ogrodje svoje trdnosti. Kot se od sončnih opeklina prenovi koža na telesu, če jo obzirno natreš s hladilnim losijonom. Saj ni vse tako morasto! Treba se je znati brzdati, ločevati zrnje od plev, preveriti možnost ob vsaki priložnosti, imeti svetel cilj za vsak dan posebej – potem gre laže. V današnjem drvečem vsakdanjiku je vse kratkega veka, tako ljubezen kot navdušenje za drobna presenečenja in majhne radosti. Če si, na primer, kakšno reč kupiš, je prvi trenutek z novo pridobitvijo nadvse prijeten, potem pa navdušenje kar hitro uplahne in zgodi se, da kupljeno odložiš v omaro in celo pozabiš, da je tam nekje. Vsega smo po malem siti in naveličani, tudi dobrega! Neprijetnosti pa sploh ne znamo več potrpežljivo prenašati – takoj nas iztiri! Pri otrocih v šoli je ta pojav moč opaziti vsak dan. Če kakšnega problema ne znajo v hipu razvozlati, brž obupajo in odnehajo. Če doživijo neuspeh, je v trenutku ogenj v strehi, solze, obtoževanje (najpogosteje seveda učitelja). Nekaj s človekom očitno ni, kot bi moralo biti. Izjeme so seveda vselej evidentne.

Misli se ji za hip zadrignejo pri poglavju KUHANJE. Na srečo je ostalo dovolj za pod zob od prejšnjega dne. Končno pa, zakaj bi MORALA kuhati? Zakaj se tega ne bi lotil kateri od moških? Jani, mož, oba lepo lagodno prevegetirata dneve, kajti prvi meni, da je opravil vse svoje obveznosti, če od osmih do trinajstih pisari svojo diplomsko nalogo, Filip (mož) pa ima vsega dovolj, ko pride ob dveh iz službe – preostali del dneva posveti časopisu, televiziji, kvečjemu opravi v vinogradu, a le-teh v zimskih mesecih pač ni. Ostanjejo torej časopis, televizija in blagodejen dremež na kavču v dnevni sobi. Mirne duše bi lahko tudi skuhalo! V dvojce sploh ne bi opazila, da sta delala, a ne?

Kar zelo mirna se posveti premišljevanju o točki RAZNO. To so zadeve, ki so samo njene, najintimnejše skrivnosti ženske duše. Prijateljica Gabi rada pofilozofira, nekako tako: »Ne moreš živeti sa-

mo za otroka in moža. To te potlači, da izgubiš identiteto! Verjemi, ni dobro. Imeti moraš svoje področje delovanja, svoje skrite koticke, ki jih polniš s sanjami in domišljajskimi svetovi ... to je prva faza. Druga pa je, da začneš sanje tudi uresničevati, ne glede na to, kaj o tvojih načrtih mislijo sinova, mož in okolica.« Dobra zamisel. Dolgo se ji je zdela čudna, neizvedljiva, polagoma pa se je zanjo navdušila. Njene najlepše sanje so bile potovanja po svetu. Videti dežele, spoznati ljudi, nove svetove, drugačna razmišljanja, življenje, tako povsem različno od tega tukaj, ki pogosto davi in duši, da postaneš ali apatičen ali depresiven.

Te dni se ji je zavrtala v možgane zamisel, da bi šla kar sama zdoma. Na primer v Jemen, morda na Kitajsko ali znova v Peru. Turističnih agencij ne manjka, le odločiti se je treba. Pa kaj, če se bo domačim zdelo čudno? Itak so menili, da postaja vsa čudna. Le zato, ker se je začela na vseh frontah upirati: sitno ji je bilo prenašati družbo sorodnikov, zato se povabilom na srečanja preprosto ni odzivala. Na živce ji je šlo sprejemati goste v hiši, zato nikogar ni vabila. Prenehala je biti obzirna in je brez dlake na jeziku povedala vsakomur, kaj si misli. Ljudje so bili presenečeni in so jo začeli odklanjati.

»Ni mi mar,« je rekla možu. »Zakaj naj se gnjavim z ljudmi, ki mi niso po volji?«

»Ne moreš kritizirati vsevprek in iskati dlako v jajcu!« se je upiral.

»Premisli malo. Zakaj naj prečepim vso noč na butastem martinovanju v sestrični vinski kleti, če se mi zdi to odveč in dolgočasno? Zakaj moram vsako nedeljo zjutraj prebiti vsaj dve uri pri drugi sestri na kavi, če si nimava ničesar pametnega povedati? Zakaj bi morala upoštevati tuje želje? Dovolj sem stara, da se odločim po svoji presoji.«

»Pa ja, kmalu se sploh ne bova več premaknila od doma, ker si se že z vsemi sprla,« je nakurjen končal razpravo o njeni zoprnosti in nedružabnosti.

»Kaj nama manjka, če sva sama? Dovolj mi je tvoja družba,« je še dodala in se spravila likat, da je v miru preusmerila tok misli.

Tisto s potovanjem je sinova vrglo iz tira. Jani je menil, da postaja kruto sebična.

»Sebična – jaz? Hvala, sin, res si zelo uvideven.«

»Ne moreš kar tako ... mislim, vsaj očeta povabi, če že RES moraš zdoma.«

»Kdaj je kateri od vas povabil mene? Zakaj bi morala koga vabiti? Nisem nemočna, ni me strah, lahko grem, kamor hočem.«

Mož je previdno dvignil obrvi, ošinil Janija, potem še ženo ... in molčal. Prepripi mu gredo na jetra

in parajo živce. Sploh pa nima velikih želja po potovanju. Janiju pa ni šlo v glavo: »Dobro veš, da je od nekdaj očetova želja videti kitajski zid. Pojdita lepo skupaj.«

»Naj mu še plačam – boš rekel. Z besedo ni omenil, da bi šel.«

»Zares sta čudaka. Kaj se ne marata več ali kako je to?« je razglabljal fant. Čudno vprašanje. Spogledala sta se in že je odprla usta, da bi sina opomnila, da mu nič ni mar, kako in kaj je med možem in njo, a si je premislila. V bistvu bi težko pojasnila. Ljubezzen? Kot da je že zdavnaj pozabila nanjo. Postala sta prijatelja, sopotnika, združena v neizogibnem vsakdanjem boju za osnovne stvari: za dobro sinov, za poravnavo življenjskih stroškov, za boljši standard družine in kar je še takega. Čisto povprečna slovenska zakonca – bi presodil kak novodobni psiholog. Pa kaj? V bistvu je bila zelo navezana nanj. Veliko časa sta prebila skupaj, in ko sta bila v dvoje, sta se dobro počutila, odlično ujela, se veliko presmejala, si marsikaj privoščila, sedla v avto, se odpeljala kam tudi brez cilja. V resnici sta bila dovolj dobra družba drug drugemu. A otrok bi to najbrž težko razumel. Pri petindvajsetih so predstave o zakonskem življenju, medsebojnih odnosih še tako zelo prepletene z romantiko! Zaman bi mu razlagala, da po petintridesetih letih zakona plamen ljubezni in romantike ne gori več tako živahno! In v resnici si življenja brez Filipa ni mogla predstavljati. Ko se ji je v mračnih trenutkih priplazila v možgane misel na smrt, je bilo vselej prvo: samo da ne bi umrl pred njo! Težko bi prenesla izgubo. Pravijo, da nekateri zakonci kmalu po partnerjevi smrti izgubijo vso življenjsko moč, voljo živeti dalje sami. Tako je čutila tudi sama. Brez Filipa bi bila povsem brez orientacije, iztirjen satelit v mraku neskončnega vesolja.

No ja – trenutki za kavo se počasi iztekajo. Še misel na popoldansko pedagoško konferenco, ki bo zanesljivo enako dolgočasna kot vse pred tem. Nekoč je bilo drugače. Konference so bile izmenjava izkušenj, analiza problemov, prostor dialoga ... zdaj so v glavnem enosmerna komunikacija, v kateri poslušalci (učitelji) potrpežljivo vsrkavajo informacije in se ne mučijo, da bi jih prediskutirali. Za to so pristojni vodilni. A bo že. Saj lahko le odsediš sestanek, pustiš pamet na pašo in si v celoti izpolniš svojo delovno obvezo.

Pozornost ji pritegne novica na teletekstu POP TV. Slovenska vojska spet nakupuje. Za težke milijone evrov. Pa ja, komu mar, da delavci protestirajo sredi prestolnice. Da stavkajo cariniki, napoveduje-

jo pa še več delavskih demonstracij. Je sploh komu mar, da veliko ljudi s težavo preživi mesec za mesecem s 300 ali 500 evri, da je preveč otrok, ki še vedno prejemajo v šoli brezplačno malico, ker starši nimajo dohodkov ... Slovenska vojska veselo nakupuje orožje. Triindvajset milijonov evrov! Bo to rešilo revščino?

Po praznikih diši. Otroci sanjajo o Miklavžu, Božičku, dedku Mrazu ... o pravljičah, ki bodo marsikje letos ostale le pobožna želja, neizpolnjeno hrepenenje, boleče razočaranje. Kako bi bilo mogoče spremeniti svet? Ima kdo recept za čudežni prašek, čarobno palico?

Učenci 9. b, ki jim je bila razredničarka že četrto leto, so menili, da tokrat ne bi vztrajali pri medse-

bojnem obdarovanju v oddelku. Niso razlagali, a je bilo vsem jasno, zakaj. Vedela je, da razumejo. Najstniki že veliko razumejo in znajo biti včasih tudi obzirni do soljudi, do vrstnikov. Predlagali so pa, da bi vsak od njih na prireditve za starše prinesel krožnik peciva, ki bi ga sam pripravil v domači kuhinji. Pri urah gospodinjanskega pouka so se naučili marsikaj speči in jim ne bo težko. Pri tem je ostalo.

Pogleda v usedlino na dnu skodelice. Nobenega namiga o presenečenju. Nobenega znamenja, da bi se utegnilo zgoditi kaj presenetljivega, kaj čarobnega. A vendar jo prevzame toplo upanje. December bo lep mesec. Potrudila se bo, da bo »njenim otrokom« v 9. b, Filipu, Janiju in Mihi december poln najlepših trenutkov leta.

TO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD

Draga

Pričujoči številki Mladike je priložen bilten, ki napoveduje študijske dneve Draga 2008, s katerimi naše Društvo slovenskih izobražencev skuša razgibati poznopoletno kulturno sezono v Trstu. Z Drago skušamo celotno našo skupnost (ne samo manjšinsko) spodbujati k razmišljanju, diskusiji, dialogu o zadevah, o katerih sodimo, da utegnejo zanimati vse, ki jim je pri srcu naša prihodnost. Z našimi pobudami in izbirami imamo več ali manj srečno roko, kdaj smo tudi usekali mimo in razočarali udeležence, toda vedno smo delali v prepričanju, da se zavzemamo za skupno dobro. Vabili smo svoje ljudi, pa tudi drugačemisleče, ali celo take, ki nam niso bili in nam še zdaj niso naklonjeni, v duhu nekega idealnega pluralizma, kolikor smo ga pač bili sposobni. Desetletja smo doživljali različne in nasprotujoče si odmeve, od laskavih priznanj do žaljivega odklanjanja ali celo sovražnega napadanja. Za nekatere smo bili pogumni disidenti, za druge brezglavi in trmasti idealisti, in spet za druge pravi sovražniki - fašisti. Mi se nismo ustrašili in tudi laskanje nam ni šlo v glavo, nič herojskega ni bilo v našem naprezanju, samo trdna vera v demokracijo in svobodo kot občveljavno vrednoto. Padel je berlinski zid, trdna ideologija, osnovana na znanstvenih načelih, je bila razgaljena in postavljena na laž, zrušili so se režimi in razpadle države. Slovenija je postala demokratična in se je osamosvojila: mi pa smo še tu, kar pomeni, da smo vsaj deloma imeli prav. Morda bo kdo rekel, da se je tako zgodilo, da nismo imeli prav in da sploh nimamo prav, ker ne trobimo v isti rog. Pa vendarle smo imeli prav, ko smo na Dragi dali priložnost pogumnim posameznikom, da svobodno govorijo o prihodnosti naroda in ljudi, ki ga sestavljajo, in isti posamezniki so potem odločilno prispevali k uresničitvi zgodovinskih sprememb, ki so očitne vsem in so jih vsi sprejeli. Ali pa ne? Tudi o tem si moramo priti na jasno!

Kljub temu, da ima Draga vse to za sabo, so si jo mnogi privoščili za polemike, ki z Drago samo nimajo nobenega opravka. V to polemiko se ne bomo spuščali, zlasti ne, ker jo pogojuje neka ideologija, ki je ni več. Draga je skušala samo dati svoj doprinos k razčiščenju naše polpretekle zgodovine, ki se je ne da razložiti z grobim poenostavljanjem. Ne gre za nobeno revizijo, ampak da s prispevkom različnih zgodovinarjev in pričevalcev skušamo razumeti predvojno, medvojno in povojno dogajanje. Iščemo resnico, ki bo omogočila spravo in skupno življenje.

43. ŠTUDIJSKI DNEVI

DRAGA 2008

bodo potekali 5., 6. in 7. septembra v Parku Finžgarjevega doma na Opčinah, Dunajska cesta 35.

Program lahko preberete v priloženem biltenu.

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV

Peter Merkù

Moje življenje v Nemčiji

IV. Moj ekumenizem

Pnemški katoliški cerkveni skupnosti na Ulici Giustinelli v Trstu, kamor sem po mamini smrti zahajal in kjer je bila dolgo let ob nedeljah tudi slovenska dijaška maša pod vodstvom prof. Ivana Vrečarja, se je leta 1956 razširila novica, da je v nemški evangeličanski cerkvi na Largo Pamfili začel pridigati mlad evangeličanski vikar iz Hamburga Dieter Peters. Tako smo ga z velikim zanimanjem hodili tja poslušat po katoliški maši. Oba župnika sta se kot Nemca v tujini dobro razumela. Katoliški župnik Johannes Dittrich, ki je bil med drugim spovednik moje mame, je bil doma v Essnu v Porurju blizu meje s Francijo, evangeličanski pastor Heinrich Kleinod pa je prihajal iz Görlitzu blizu meje s Poljsko, se pravi iz mesta, ki je kot Gorica in Nova Gorica razdeljeno v Görlitz in Zgorelec. Veliko Nemcev iz tistih krajev je po drugi svetovni vojni bežalo ali bilo izgnanih. Pastor Kleinod je prišel do Trsta.

V Nemčiji sem imel med drugimi delovnega kolega, ki je tudi prihajal iz tega mesta. Ko sva nekoč na službenem potovanju prišla iz Varšave v Zgorelec, mi je predlagal, da greva na sprehod po mestu. Odpravila sva se, da poiščeva hišo, v kateri se je rodil in ki je že kakih štirideset let ni več videl! Ko sva stala pred njo, je bil vidno ganjen. Pozvonil je, a očitno ni bilo nikogar doma. Pokazal mi je, kje se je igral na dvorišču še kot otrok. Ko sva ubrala pot nazaj v hotel, se je nič koliko-

Largo Pamfili v Trstu, pastor H. Kleinod in vikar Dieter Peters v sredini.

krat ozrl in zagotovo v domišljiji videl starše, prijatelje, sorodnike in bogve koliko drugih ljudi, ki jih od odhoda iz domačega kraja ni nikoli več srečal.

Vikar Peters je ostal v Trstu leto dni od aprila 1956 do aprila 1957. Kot se za pripadnika luteranske Cerkve spodobi, so bile njegove pridige osnovane na filozofiji Lutra, Hegla in Kirkegaarda. Bil je izredno izobražen. Srečal si ga, ko se je sprehajal ob morju pred Velikim trgom držeč za hrbtom knjižico v rokah: ponavljal si je na pamet pesmi Hölderlina, pesnika miru iz nemirnih časov francoske revolucije. Njegove pesmi so nastale iz potrebe po begu od razočaranja pred takratnim političnim

stanjem. Nemara bi bile tudi v današnjem času zanimive.

Med poletom Berlin-Hamburg.

Od leve: cerkev "Rimberta" v četrti Bilsteedt; detalj občinske palače v Hamburgu.

Ko sva bila šest let kasneje z Mirello v Berlinu, sva pomislila, da bi bilo lepo, ko bi ga obiskala v Hamburgu in spoznala njegovo ženo Anke, s katero se je bil medtem poročil. Rečeno, storjeno. Odpeljala sva se s štirimotornim letalom družbe Pan American, ki je povezovala Berlin s Hamburgom po enem od treh zračnih koridorjev, da prebijeva konec tedna v Hamburgu. Letela sva pozno popoldne ob slabem vremenu, na nebu so se kotalili črni oblaki, iz katerih je močno deževalo in debele kaplje so grozeče udarjale po okencih letala. Nič kaj prijetno vdušje za Mirellin krstni let. Pa sva kljub temu srečno pristala v Hamburgu.

Dieter naju je pričakal na letališču in odpeljal domov. Z ženo je stanoval v župnišču blizu moderne cerkve, katere gradnjo je sam organiziral in ji sledil z idealizmom mladega človeka, ki je postavil svoje življenje v službo bližnjega in postal pastor v hamburški mestni četrti Bilsteedt.

Naslednjega dne sva si seveda smela ogledati cerkev, ki so jo posvetili komaj kak teden pred najinim obiskom. Skupaj smo si kajpada ogledali mesto s staro, impozantno občinsko palačo. Z ladjico smo se peljali v smeri Blankenese in si

in podobno, kar je še plavalo v isti juhi. Vsaka vas ima svoj glas ali jeguljo!

Zvečer naju je Dieter pospremil tudi skozi zloglasno četrtno nočnih in podobnih lokalov "Reeperbahn", zato da bi imela popoln vtis o Hamburgu. A pokazal nama je tudi veličastno glavno cerkev te četrti Michaelis Kirche ali z ljubkovalnim imenom "der Michel".

Trudna, a zadovoljna, sva se v nedeljo zvečer vrnila s Pan American v Berlin in pristala na letališču Tempelhof, ki se je kot Tegel raztezal v zahodnem

ogledali ogromno pristanišče. Kosili smo v obmorski restavraciji. Jedilnik je ponujal tudi jeguljo juho. V spomin na jeguljo rižoto, ki smo jo v Trstu navadno jedli na božični predvečer in da se nekoliko odškodujeva zaradi pomanjkanja morskih rib, ki sva jo takrat občutila v notranjosti Nemčije, sva jo z Mirello z navdušenjem naročila. Nikoli prej ne pozneje nisva doživela takega razočaranja, ki ga je bilo treba iz vljudnosti še prikrivati: zelo sva se morala potruditi, da sva z jeguljo pojedla tudi suhe češplje, marelice

Ostanki starorimskega garnizona blizu Weissenburga.

Berlinu, medtem ko je vzhodni Berlin imel svojega, Schöneberg.

Obe družini, tako Petersova kot Merkušjeva, sta se s časom nekako sozvočno okrepili: vsaka je dobila najprej hčerko, nato še sina. In ko so šli na počitnice v Tržaško, so Peter-sovi mimogrede prespali pri nas v Erlangenu. Ko sem pa sam šel kdaj poslovno v Hamburg, sem bil jaz njihov gost. Ostali smo v prijateljskih stikih vse do danes, ko se prilično kdaj srečamo ali telefonsko pogovorimo in si povemo zadnje novice o tem in onem.

Ko so Petersovi leta 1975 letovali julija meseca v Fiegenstallu pri Weissenburgu na Bavarskem, v naravnem parku Altmühltal, dobrih 100 km od Erlangena, smo šli k njim na obisk. Kraj je bil izredno zanimiv, ne samo zaradi naravne lepote, ampak tudi zaradi ostankov starorimskega garnizona v funkciji zgornjegermansko-retijskega dela limesa, ki je potekal severovzhodno od Weissenburga oziroma takratne Biriciane. Limes je bil utrjena meja med rimskim cesarstvom in germanskimi barbari. Imel je podobno vlogo kot berlinski zid po drugi svetovni vojni. Le konstrukcija je bila – v sozvočju s časi – iz lesa namesto iz cementa. Blizu takratne garnizije stoji danes nekaj desetimetrov rekonstruirane pregrade iz kolov ter opazovalni stolp.

Leta 1993 sva se še enkrat vrnila v Hamburg, ko se je Dieter, ki je že zdavnaj postal Probst (mi bi rekli škof) hamburške evangeličanske Cerkve, upokojil. Med skoraj dveurnim slavnostnim obredom v prenapolnjeni hamburški katedrali Sv. Gertrude je Dieter

Rekonstrukcija rimskega vojaškega opazovalnega stolpa.

Dieter Peters kot Probst hamburške evangeličanske cerkve.

vrnil Cerkvi srebrni križ, ki je visel na njegovih prsih nad črnim talarjem z namenom, da ga odtlej nosi njegov naslednik oziroma naslednica. Ganljivo je bilo videti prijatelja, ki sem ga bil spoznal sedemintrideset let prej v Trstu, ko sva bila oba še zelo mlada, kako se poslavlja od svoje pozicije škofa evangeličanske Cerkve velemesta, kakršno je Hamburg.

Po cerkvenem obredu se je slavje nadaljevalo v bližnjem cerkvenem centru. Govorov, pozdravov, recitacij in podobno ni hotelo biti konec. Vedel sem že, da se bom dve leti kasneje tudi sam upokojil in upal sem, da se bova tudi takrat srečala. Žal ni do tega prišlo, ker je prav takrat zbolel.

Po kakem letu sva se vendarle spet srečala, ko je prišel na obisk k svojemu hudo bolnemu prijatelju Jürgenju Roloffu, profesorju na nürnberški Teološki fakulteti za novi testament. Tudi nama je bil znan, ker smo ga v sedemdesetih letih enkrat skupaj obiskali. Ko je nedolgo za tem umrl in so Petersovi prišli na pogreb, sem šel z njimi. Pokopan je namreč v Erlangenu, ki je pravzaprav protestantsko mesto. To pa zato, ker je leta 1686 pribežala iz Francije močna skupina izobraženih hugenotov, ki jih je tedanji mejni grof rade volje sprejel in z njimi ustanovil prvi dve fakulteti nove erlangenske univerze, teologijo in medicino, iz katerih se je tekom stoletij razvila prava univerza. Nič čudnega torej, če sva imela kontakte s protestantskim svetom in če je Siemens ustanovil prav tu največji center za razvoj medicinskih aparatov v Nemčiji in verjetno celo v Evropi.

M. Žitnik

Čarodejke (LXV.)

ŽIVAHNA ŽIVANA

Kako je Briki nadoknadil zamujeni intervju z Živano, mi ni povsem jasno, vsekakor pa sedaj poslušam dokaj napeto dvigovanje glasu z obeh pogovarjajočih se strani. Poslušam Radio Trst A, pogovor, na katerega smo čakale pri cerkvi Svetega Antona Novega! Živana noče odgovarjati na Brikijeva vprašanja v njegovem slogu, očita mu površnost in nepoznavanje tržaškega občestva, še huje, nepoznavanje tržaške zgodovine. Poslušalcem namiguje, da Briki nima pojma o gnozeoloških verskih vprašanjih, ne ve nič o folklori, morda ne ve, da je kdaj v Trstu izhajal dnevnik Edinost, in to v slovenščini in samo v slovenščini, vrhunec nesporazumov pa je Briki, ki se mi tokrat smili, dosegel s tem, da je o starem časnikarju Bubniču bleknil, da je spadal v obdobje neelektronskih aparatov.

»In vi, kam pa mislite, da spadate vi? V neskončnost? Ker uporabljate internet in vse, kar ni človeško, pač pa industrijski zwarek?« V tem slogu Živana prepeva v melodioznem jeziku kot sopranistke operne arije, zлага skupaj imena slavnih velmož od Trubarja do Stanka Vuka, od žrtev do slavnega osebnega prijatelja Franceta Bevka, od katerih nihče ni sanjal niti o kemičnem svinčniku, pač pa o višjih idealih duha in o človeškem dostojanstvu, ki ga nihče ne odreka faraonom, torej bi jih plačani ljudje iz naše skupnosti morali spoštovati in jemati v čast, ne pa, da jih kar mimogrede vržejo v ropotarnico »neelektronskih časov«! Razgibana oddaja, o tem ne dvomim, toda – v več kot polurnem pričkanju nista povedala o tem, kar je ljubitelje poezije zvalilo k radijskim sprejemnikom, nič. Kako je po vsakdanjem prerekanju Briki dosegel, da je Živana ponosno prebrala, da ne rečem, prepevala, svoje poezije, je njegova skrivnost.

In je Briki, ki mi telefonira. Preplašeno vprašuje, »kako je bilo«. Spet tolažim: »Razgibano, napeto, silovito, kot bikoborba, besedna, seveda! Sem prepričana, da se je intervju posrečil!«

»Misliš, da moja žena to posluša?«

»Tvoja žena zagotovo ne!«

»Kaj pa bi moral snemati in ustvarjati, da bi me poslušala?«

»Kič in še enkrat kič!«

»Ti je nisi razumela!«

»Ti jo precenjuješ!«

»Maščevalna si, ker si nastradala pri časopisu!«

»Nisem maščevalna, sem le iskrena! Sledim v mislih le svoji ljubezni! Delam, se ukvarjam s potovanji, nagovarjam prijateljico, naj ne pijančuje, naj ne bo ljubosumna...«

»Vem, ker bom kmalu tudi jaz podoben Gizeli...«

»Nikar!«

»No, če je bila ta oddaja tako, kot praviš, bi se z Živano še enkrat pogovorno soočil! Ti si njena prijateljica in zaupnica, povej!«

»Da bi te morale spet čakati pri kaki cerkvi, in to zaman?«

»A se nisem opravičil?«

»Če se opravičiš mlademu človeku, to je eno, če pa moraš prikleniti k čakanju tako staro...«

»Kaj čvekaš o starosti!« me jezno prekine Briki. »Živana ima več vitalnosti na pretek kot jaz in ti skupaj!«

»Torej bi bilo pametno slediti njeni življenjski filozofiji in ne Gizelini!«

»Govoriš kot kak dušni pastir!«

»Nekdo ti mora reči kaj pametnega!«

»Saj nisem otrok!«

»Tudi če nočeš, da bi ti materinsko nasvetovala kaj smiselnega, upoštevaj moje nasvete!«

»Če sva že pri nasvetih, le zakaj ti sama sebi dovoliš, da te zavaja taka mladenka, kot je, recimo... Ingrid Modražnikova?«

»Ki je moja znanka! Kaj je s tem?«

»Samo vračam nasvet za nasvet...«

»Povej bolj natančno!«

»Bi, če bi si upal...«

Prekinjena telefonska zveza. V meni pa plamenijo dvomi in sumnje!

(dalje)

Tomaž Simčič

»Horror pleni«

Že pred leti smo med prijatelji ugotavljali, da na ozemlju tržaške pokrajine najbrž ni niti ene same točke, kjer bi bilo mogoče uživati popolno tišino. Ni ga torej kraja, kjer bi – če si izposodim besede iz naslova znane knjige Franceta Avčina – “tišina šepetala”. Od vsepovsod, tudi z vrha Kokoši, Volnika ali Grmade, je ob pozornem poslušanju zaznati, če že ne ravno take ali drugačne ropote, pa prav gotovo vsaj tisto komaj slišno, pa vendar vsepričujoče zamolklo zvočno ozadje, ki ga ustvarjajo čedalje bolj na gosto posejane prometnice, zlasti avtoceste. Umetno zvočno ozadje, pa čeprav s posnetkom gregorijanskih koralov, pričaka danes tišine žejnega obiskovalca celo v nekaterih cerkvah. To ozadje, osebna izkaznica moderne civilizacije, je postalo nezavedna zvočna kulisa našega življenja.

Ker tudi sam delim mnenje, da je bil današnji človek oropan tišine, pa ne le tišine, ampak tudi vizualne svobode, naravnih časovnih ritmov (na primer izmenjave noči in dneva), človeku prijazne, zdržne premičnosti in komunikacijske obvladljivosti, skratka, da je bil oropan miru, sem se ob izidu knjige z naslovom *Horror pleni* – (naslov je parafraza bolj znane fizikalne, pa tudi filozofske besedne zveze *horror vacui*; v slovenščino bi ga morda prevedel *Groza prenasičenosti*) zdrznil, in to toliko bolj, ker je njen avtor Tržačan Gillo Dorfles, profesor estetike, čigar predavanjem sem v svojih študentskih letih tudi sam z veseljem sledil na tržaškem vseučilišču. Na filozofskem oddelku leposlovne fakultete so se mi namreč edino njegova predavanja zdela zanimiva, stvarna in dojemljiva tudi ne-specialistom. Dober vtis sem odnesel tudi na izpitu, ko sva dovršen del razpoložljivega časa uporabila za sproščen pogovor o slovenski kulturi, v kateri je bil na moje presenečenje kar doma.

Dorflesova knjiga *Horror pleni* s podnaslovom *(Ne)civilizacija ropota* ni organsko zasnovana celota, ampak je izbor člankov, napisanih

za dnevnik *Il Corriere della Sera* med leti 2002 in 2007. Gre za vsebinsko strnjene, v linearnem in širokemu bralstvu dostopnem slogu napisane sestavke, neposredno ali posredno uglašene na izbrani naslov. Dorfles ni moralist in niti njegova knjiga ni moralistično zavračanje napredka, kakor tudi ni nostalgичno objokovanje nepovratne in idilične preteklosti ali nekdanje patriarhalne ruralne družbe. Nekaj več tovrstnega “moraliziranja” v njegovem pisanju celo pogrešam. Dorflesov upor zoper “prenasičenost” izhaja bolj iz estetskega kot iz moralnega vzgiba. Skupni imenovalac zapisov, ki obravnavajo širok spekter vprašanj, povezanih s sodobno kulturo in sodobnim načinom življenja, je ugotovitev, da je posledica vidne, slušne, komunikacijske, prometne in sploh vsakršne prenasičenosti, kateri smo danes priča v nekakšnem eksponentnem in neobvladljivem vzponu, ravno nasprotna namenu, ki je bil v tehnične naprave in izume ali tudi v življenjske navade kot take prvotno vgrajen. Od tod paradoks, da ravno današnjemu človeku, ki razpolaga s tolikimi vsakovrstnimi informacijami in dražljaji kot noben njegov predhodnik kdajkoli prej, preti nevarnost ignorance, nereflektiranosti, slabega okusa (kiča), uniformiranosti na najnižji skupni imenovalac.

Mar smemo Dorflesova opozorila prenesti tudi na naš ožji življenjski prostor, na našo slovensko narodno skupnost? Tu bi seveda lahko modrovali na dolgo in na široko. Omejim se na drobno zapažanje, ki pa bi po mojem mnenju – če si uporabo sintagme *horror pleni* privoščimo v kar se da širokem pomenu – lahko bilo izhodišče za globlji razmislek. Ob pogledu na zaglavje “prireditve in obvestila”, ki včasih zapolni kar cele strani *Primorskega dnevnika*, sem si iz radovednosti privoščil tridesetletni skok v preteklost. Če sem tako v nedeljo, 7. maja 1978, na tržaški in goriški strani naštel skupno 9 obvestil o prireditvah, proslavah, predstavah, sem jih v nedeljo, 11. maja 2008, naštel preko 50. Na podobno vrtoglavo povečanje števila

pobud in dejavnosti bi najbrž naleteli tudi na drugih področjih, na primer na šolskem, glasbenem, likovnem založniškem itd. Toda mar iz te eksponentno povečane "ponudbe", za katero gotovo stoji tudi pomnožen napor organizatorjev, šolnikov, umetnikov sledi, da smo temu sorazmerno kulturno bolj bogati, osveščeni, kritični, poglobljeni? Da imamo danes večjo možnost izbire, nedvomno drži. V tem se od večine ne razlikujemo. Vprašanje, ki nas ločuje od večinskega naroda, pa je, ali smo v skupnosti, ki je prepletena z gostim sistemom osebnih poznanstev in še gostejšim številom potencialnih nesporazumov in zamer, sposobni te povečane možnosti ustrezno izkoristiti in tiste pobude, ki si to dejansko zaslužijo, primerno ovrednotiti.

Pred časom sem slišal napol v šali izgovorjeno ugotovitev, da so slovenske gramofonske plošče izpred tridesetih let gotovo kakovostne, saj je v Sloveniji bila ena sama gramofonska hiša in kdor je hotel priti do posnetka, je moral skozi rešeto neizprosnih estetskih kriterijev. Slehera primerjava s sedanjim časom je v tej zvezi seveda neumestna, toda tega, »da je vsega preveč«, in to bodisi na materialnem bodisi na kulturnem ali celo na duhovnem področju, se zavedamo vsi. Posledica te prenasičenosti sta namreč po eni strani preutrujenost in naveličanost, po drugi pa tudi odsotnost kate-regakoli estetskega, moralnega ali drugačnega kriterija in s tem prevlada absolutne subjektivnosti. Vse ima domovinsko pravico ali, če parafraziram napis s pred leti popularnega gesla, »vse je različno, vse je enako«.

A povrnimo se k Dorflesu. Njegova knjiga *Horror pleni* kljub svoji lahkotni zasnovi sili k resnemu razmisleku. Res pa je, da si vprašanja, kako se iz opisane prenapolnjenosti vrniti v normalnost, niti ne poskuša zastaviti. Kakor si ga ne poskuša zastaviti niti kdo drug od tolikih, ki preobilico zvokov, podob, besed, pobud doživljajo kot čedalje večjo moro. Morda zato, ker utegne biti edini pravilen in učinkovit odgovor na tako zastavljeno vprašanje v tem, da »stopim korak nazaj«, skratka v odpovedi. Najbrž je potrebo tovrstnega koraka težko poimenovati globlje, kot je to storil pred štiristo leti redovni pridigar Frančišek Regis: »*Non ego, sed Deus*«. Nemara je tu ključ za izhod iz »groze prenasičenosti«.

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je v zadnjem času med krščanskimi cerkvami imela največji porast vernikov binkoštna cerkev ...
- da v Sloveniji zboli vsako leto 10.000 ljudi za rakom...
- da je marca letos Radio Trst A oddajal v nadaljevanjih in v izvedbi Radijskega odra Rimske zgodbe pisatelja Zorka Simčiča, ki so izšle pri Mladiki ob avtorjevi 85-letnici...
- da se je nedavno v Medžugorju zgodilo, da je nekaj ljudi poneslo na nosilih na hrib Križevac bolnega človeka, ki sam ni mogel hoditi, pa se je ta človek s hriba vrnil z lastnimi nogami...
- da ima Ognjiščarsko gibanje, ki ga je ustanovila Chiara Lubich in ki je pravkar umrla, pet milijonov privrženecv v 180 državah in da je med njimi tudi 25.000 Slovencev...
- da je bilo leta 2006 med osmimi milijoni odraslih prebivalcev na Madžarskem (skupaj jih je deset milijonov) kar 18 odstotkov depresivnih in da ankete odkrivajo čedalje večji pesimizem tamkajšnjega prebivalstva...
- da je v Italiji na tisoče muslimanov, ki so se spreobrnil h krščanstvu, pa svoje nove vere ne pokažejo, ker se bojijo, da bi jih muslimaski skrajneži ubili...
- da je turistično društvo Kokrica na Gorenjskem ob sodelovanju z Mercatorjem priredilo na velikonočni ponedeljek tekmovalstvo za prvenstvo v sekanju pirhov...
- da danes znaša minimalna plača na Portugalskem, kakor je bilo slišati na protestni demonstraciji evropskih delavcev v Ljubljani, 385 evrov...
- da so 29. marca z mariborskega letališča poleteli zadnji potniki irskega nizkocepnovnega letalskega prevoznika Ryanair, ki je zaradi premajhne donosnosti to prognozo ukinil...
- da po nekaterih predlogih naj bi Pokljuka, kamor se zgrinja na tisoče gobarjev iz Ljubljane, postala območje, kjer bo brez posebnega dovoljenja prepovedano nabirati gobe...

Saša Martelanc

Matejki hvaležen pozdrav

Na pragu maja, meseca šmarnic in spomladanskih načrtov, smo izgubili drago in dragoceno osebo, ki je bila iz svojega življenja naredila predajanje ljudem in lepim ciljem. Po težki bolezni, ki ji je kljubovala z občudovanja vrednim pogumom, je nazadnje omahnila v svojem 65. letu, ljubeča in ljubljena med najdražjimi domačimi, spoštovana in cenjena v slovenski javnosti primorske dežele in tudi zunaj nje.

Matejka Peterlin Maver (Ljubljana 30. 3. 1943 – Trst 26. 4. 2008) je bila že od najmlajših let skoraj zaobljubljena lepoti in spoštovanju materinščine, kar je bilo skoraj naravno za prvorojenko v družini prof. Jožeta Peterlina in Lojzke Lombar. »Od otroških let do konca svojega življenja je sodelovala pri Radijskem odru kot igralka in potem režiserka, skrbelo je za tečaje lepe govorice, učila je dikcijo in umetniški govor na gledališki šoli Slovenskega stalnega gledališča Studio Art, pomagala pri gledaliških tednih na Opčinah in Gledališkem vrtiljaku, pripravljala otroke na šolske in društvene nastope, nazadnje še ob letošnjem Prešernovem dnevu in Veliki noči,« kot smo prebrali v enem izmed občutenih zapisov v njen spomin.

To njeno poslanstvo se je ves čas prepletalo s poklicnim delom profesorice na naših srednjih in višjih šolah, še prej in ob tem pa tudi z ljubečo in odgovorno aktivnostjo v mnogih organiziranih skupnostih: od Slovenskega kulturnega kluba, Slovenske prosvete, Društva slovenskih izobražencev, Drage in seveda naše Mladike – pa vse do »njene« Rojana z Marijinim domom, pevskim zborom in vencem prijateljskih ljudi, ki jim je že z bolniške postelje poslala zadnji srčni izdelek, gradivo za velikonočno številko bogatega in lepo urejenega glasila Med nami.

Matejka je imela rada ljudi. Ta stavek, ki ga je izrekla njena starejša prijateljica, pove veliko. V njem so skriti razumevanje za mlade ljudi, brezplačne inštrukcije za bogve koliko dijakov, skrb za osamljene ženice, zbiranje podpisov za praznične voščilnice (ne)po-

zabljenim prijateljem, majhna darilca za kakega revnega prvoobhajanca, domače slaščice celo za tuje ljudi, obiskovanje bolnikov, sreča ob sreči drugih in žalost ob žalosti sočloveka.

Kjer je ljubezen tako na široko razsejana in občutena, tam je globoka in pristna tudi tista druga, ljubezen do naroda, iz katerega izhajaš in si mu zvest, ker drugačen sploh ne znaš biti. Zato je bilo tako naravno in živo tudi Matejkino slovensko čustvovanje, v harmoničnem sozvočju s čutenjem humanega in zaznavanjem Božjega. S takega razgledišča se je prizadeto zanimala za vsakega prijatelja in znanca, za življenjske usode in prizadevanja mnogih, ki jih je spremljala tudi na velike daljave.

Iz svoje poštenosti pa je črpala tudi zavest, da sme in mora opozoriti na kaj, kar se ji ni zdelo pravilno. Zato je večkrat napisala tudi kaj kritičnega. In čeprav se ni podpisala, je bilo, kot bi se: prepoznali smo jo po odsotnosti vsakršne jedkosti – in seveda po brezhibni slovenščini.

Če bo kdo bral te vrstice daleč od krajev, kjer je živela naša Matejka, naj mu bo sporočeno, da se je od nje poslovilo toliko ljudi in s tako resnično žalostjo v srcu, da se kaj takega le redko dogaja. Ampak in tisti žalosti se je skrivalo še nekaj.

Bil je hvaležen pozdrav z obljubo neminljivega spomina.

Na Matejko nas bo vedno spomnil njen glas, ki ga bomo še slišali po radiu.

Zora Tavčar

Spomin na Matejko

Izreči ime Matejka pomeni že desetletja (čeprav je še kakšno dekletce ali žena s tem imenom v naših krajih!) pomisliti na eno samo – NAŠO Matejko! Tisto drobno, prekipevajočo od energije, vseprisotno, kjerkoli je potrebna dobrota in nesebična roka v pomoč in kjerkoli je moč priskočiti h kaki dejavnosti, ko moraš v neizčrpni razpoložljivosti razdajati svoje bogate darove in znanje. To pa je zajemalo široko in razvejano področje: od bogatega jezika do pravilne in lepe izgovarjave ter od odrskega, radijskega in javnega nastopanja tja do vsakdanje konverzacije, s posebno skrbjo za delo z mlado generacijo. Gledališka žilica, po stopinjah na tem področju desetletja dejavnih staršev, prof. Jožeta Peterlina in prof. Lojzke Lombar, je razmahnila njeno delovanje na področje režije, kjer se ni branila ne ljudskih ne amaterskih odrov, a je obenem suvereno obvladovala tudi svetovne klasike in visoko umetniške pesniške večere ter sodelovala pri gledališki šoli osrednje tržaške gledališke hiše. Če je bilo dovolj mladih talentov, je režirala tudi gimnazijske gledališke skupine ali pripravljala govorce in recitatorje za umetniško branje kjerkoli na teritoriju, še posebej pa (s sestro Lučko) v Slovenskem kulturnem klubu. Preizkusila se je celo v filmski režiji in posnela oziroma zrežirala odlični video o svojem očetu prof. Peterlinu. Vse to bogato delo pa je predstavljalo le delček njene ustvarjalnosti. Kje je to malo, drobno bitjece, na videz tako krhko, črpalo svojo moč? V prvi vrsti je k temu prispevalo gotovo široko srce in goreče slovenstvo, ki sta klicala k dejavnosti in razkrivala vedno nove potrebe, kje in kako bi bilo treba poseči in se nečesa na novo lotiti, da se slovenski jezik, slovenska zavest, čut za vrednoto in duhovnost na novo razmahne, vzbrsti, zaživi v novi svežini. Še zlasti pa je našla kipečo moč v globoki vernosti, ki je nedvomno pogнала iz tiste gorenjsko-dolenjske pra-vernosti, ki se je preko staršev pretakala iz davnih kmečkih rodov slovenske zemlje v mladi, že meščanski rod. Vse to je Matejko klicalo k organiziranju vedno novih spodbud, k vzkipevanju inovatorskih idej. Tako se je po kulturnih domovih, v Kulturnem klubu, v Društvu slovenskih izobražencev, pri kulturnih srečanjih v Dragi vedno poleg osrednjih dogodkov dogajalo nekaj kulturno-umetniškega. In tu je pristopila k njeni organizatorski in

Svoji delavni tajnici je Društvo Rojanski Marijin dom posvetilo posebno številko svojega glasila Med nami.

igralsko-recitatorski dejavnosti še ena: dar za gostoljubje, ki je spremljalo vsa srečanja v okviru dejavnosti Slovenske prosvete. Dekleta in žene so ob spodbudah in sodelovanju soprog in hčera vodilnih organizatorjev poskrbele za drobno strežbo obiskovalcem, od pijač do prigrizkov in pozneje celo kosil in večerij. In če si Matejko videl nastopati na odru, ti je pozneje postregla v šotoru s pijačo in prigrizkom. Ali pa si jo našel v krogu gostov, udeležencev Drage ali Društva izobražencev, enako ljubko konverzatorko z ministrom ali pisateljem kot recimo s staro ženičko ali starim gospodom, znanim kulturnikom ali kiparjem iz tujine. Tako je našla za vsakogar ustrezen slog in vsakdo je bil deležen njenega odprtega, sončnega, tako deklinsko nežnega nasmeha. Kaj šele, če jo je kdo z duhovitostjo pripravil do njenega zvonkega, glasnega, tako sproščenega smeha.

Sama sem Matejko prvič spoznala z njene morda najbolj svojske plati: to je bil njen glas, njena nepovnljiva darovitost za radijsko igro. Pravzaprav sem jo prej spoznala preko njenega glasu kot pa po videzu. Ko sem namreč prišla v Trst in sem poslušala neko radijsko igro, sem se navdušila, da bi tudi samo kaj napisala za radijski medij. Sprva sem poslala na Radio Trst kratko novelo. Ker nisem dobila nobenega odgovora, če je, kar sem poslala, sprejeto, sem neko popoldne odprla radio in zaslišala, da je na sporedu moja novela. Obstala sem: prvič sem slišala, da nekdo bere nekaj mojega na tako umetniški način. Kakor da besedilo ni moje, kakor da je nekdo drug, mnogo bolj nadarjen od mene, napisal tiste stavke, ki so zveneli tako drugače. Kdo je dekle, čigav je ta prelepi glas, ki je dal v moje besede toliko pomena, jih prelil v poezijo? (Pozneje sem kdaj poslušala v Sloveniji kako »umetnico«, ki je marsikakšen tekst banalizirala, brala kot časopisno poročilo ali se »umetniško« spakovala. Malo je do besedila spoštljivih in za to zvrst umetnosti nadarjenih bralcev; celo odlični odrski igralci včasih zdrsejo pri branju poezije in proze...) Vsekakor sem se v duhu poklonila umetnici, ki je znala dati toliko novega in posebnega v moj tekst. Počakala sem na odpoved oddaje in prvič slišala Matejkino ime in priimek. Sklepala sem, da gre za hčerko urednika Mladike, s katerim sem se že poznala, ker sva se skupaj vozila v openskem tramvaju iz službe. Kar nekaj je trajalo, da sem srečala »svojo« umetnico v živo. Odkrila sem njen sončni značaj, njeno neznansko skromnost, se ob pripravah na nastope svojih »krožkarjev« v Klubu čudila njeni neverjetni spretnosti, da je istočasno vadila izgovor in poudarke več mladih bral-

cev in vmes vskočila s kakim bistrim pojasnilom ali razlago smisla besedila, posebej še poezije. Bilo je kot kipenje vreleca! Obvladovala je toliko različnih interpretacij istočasno, brez kakršnekoli opazne živčnosti, ko so jo »cukali« na vse strani. Tako sem tudi pozneje, ko sem občudovala in se čudila tej njeni mnogostranskosti, ko je »igrala« več vlog hkrati, opazila, da jo to ne samo ne utruja in obremenjuje, ampak nasprotno, da sredi vsega tega preobilja obveznosti in strežbi željam mnogih hkrati pravzaprav uživa. Zdelo se je povsem v svojem naravnem elementu, nekako poklicana za to, da je vsem na uslugo in ustrežljiva na vse strani, prej s srečnim nasmeškom kot pa z znaki utrujenosti ali z izrazom, češ, zdaj pa je tega dovolj, ne zmorem več.

Pa je bila še tretja Matejka, tista skrita, za katero so vedeli le bolniki in umirajoči, znanci in neznanci v krizi, strti od duševnih ali telesnih bolečin ali osamljeni. Morda kdaj tudi ubogi, lačni, odrinjeni, pozabljeni od vseh. Za te njene obiske in darovanje časa in energij je vedel le malokdo, zvedeli smo za ta del njenega razdajanja šele, ko je že ni bilo več. (Še največ ob njenem grobu, kamor se je zgrnila - in že prej v opensko cerkev - tako velika množica. Množica, kakršne je bil pred leti deležen njen oče, po čigar stopinjah je hodila, prav tako razdajajoča se, prav tako pršeča od energije.)

Še eno Matejko sem videvala na Opčinah: ko jo je, kot vemo zdaj, že težila bolezen, je z drobnimi korakci, obtežena s torbami, hitela na tramvajsko postajo, da steče skuhat kosilo vnučkom. (Nekoč sem bila pri Maverjevih – nekje sredi poti openskega tramvaja v Trst –, kjer sta ljubki vnučki, polni živahnosti, čebljaje čakali, da jima babica postreže s kosilom). Če niso bili vnučki ali prej njeni lastni trije otroci (kakšen morda tudi pozneje), so bili njenih priboljškov deležni bližnji sosedje. (Nekoč sem ponudila zanj zaboječek jabolk z našega vrta v Loki, nakar mi je njen mož, preden jih je vzel, pokomentiral: »Tako in tako bo to »štrudelj« za vso soseščino.«)

Ko pa so Maverjevi še stanovali na Opčinah in so bili njihovi otroci še majhni, sem se včasih oglasila pri njih na klepet. (Pogosto z mojim možem) – Takrat sem spoznala Matejko – intelektualko. Kot je bila v občevanju s širšo družbo ljubeznivo razpoložljiva in je ob različnosti mnenj ostajala prijazno zadržana, je v ožjem krogu bila

Na svoje vnuke je znala prenesti ljubezen do pisane, govorjene in pete slovenske besede.

Žalna seja v Peterlinovi dvorani (foto KROMA)

manj dolenjsko diplomatska in popustljiva kot njen oče. Morda bolj podobna materi, izjemno živahni, temperamentni debaterki, ki se ni dala ugnati in je znala zastopati svojo odločno mnenje kar vehementno, čeprav s spoštovanjem do drugače mislečega. Matejka je bila prav tako v svojih sodbah najsibo v politiki ali ob presoji dogajanja v našem okolju (ali zdomstvu ali v Sloveniji) odločna, če treba tudi kritična in ostra: dobrota da, a ko gre za resnico in pravico, ni popuščanja! In če je kaj »gnilega v deželi Danski«, tudi v »naših« vrstah, recimo bobu bob. Tudi če bo kakšna zamera in tudi če boli...

In še kakšno Matejko sem poznala. Tudi tisto, ki se je kako desetletje pogumno borila proti bolezni, katero je premagala – in ji spet podlegla in ponovno premagovala ter upala in se borila za življenje do zadnjega. Sestri, otroci, vnuki, mož in kak prijatelj so jo tam ljubeče obkrožali in do zadnjega upali (kot je upala in se borila tudi sama). Tudi prijatelji smo mislili nanjo, verjeli in upali. Verjeli predvsem, da bo Bog nagradil njeno nesebično delo in njeno neizmerno ljubezen do bližnjih in do samega življenja, ki se je hotelo še razdajati in se še darovati. Vendar ji je Bog pripravil drugačen, za nas nepredstavljiv, a njenemu plemenitemu in razdajajočemu se, sončnemu značaju ustrezen prostorček, od koder bo srečna v očetovskem božjem objemu lahko vse drugače bedela nad svojimi dragimi in ostajala nežno prisotna med njimi. Ti bodo občutili

njeno bližino kot nežen val topline okrog srca. To bo dih z onkraj, zakaj ne pušča vas samih.

Naj na koncu izrečem dragi Matejki še svojo osebno zahvalo za vse: za tolike spodbude za nove in nove igre, za občutljive in umetniško dovršene poustvaritve mojih in moževih besedil. Pa še za nešteta prelepa branja v klubu, za tolika prijetna srečanja na prireditvah. In za vsa srečanja na ulici in pri vas doma. In hvala za vse, kar ste kot kulturna delavka, igralka, pevka v zborih, spodbujevalka mladinskih aktivnosti darovali naši skupnosti. Zaznamovali ste nekaj desetletij naše tukajšnje kulture in pustili za

sabo veliko praznino. Povsod, na tolikih področjih, kjer ste pustili močno in nenadomestljivo sled, nimamo žal nobene Matejke več. Imeli smo eno samo, ki ji lahko rečemo močna in velika žena. Imeli smo eno samo Matejko – in nimamo je več. Zapisana pa je v neizbrisni register naših izjemnih osebnosti – in v knjigo Bogu ljubih oseb, kar je mogoče reči le za malokatere. So dela, ki so vidna in razvidna in nam bodo ostala zapisana v teh ali onih zapisih, člankih, ohranjena v arhivih oddaj. So pa druga, nevidna, ki ostajajo zapisana v srcih tistih, ki ste jim v težkih urah stali ob strani. Za nas vse, ki verujemo, je vaše plačilo onkraj. Nam pa ostaja le tiha in globoka zahvala in nešteti srcu ljubi spomini. Vaš lepi, nežni nasmeh, vaš zvonki smeh ostaja v naši zavesti svež in živ. Hvala Stvarniku, da nam vas je dal in da smo vas imeli.

Številni prijatelji so se od Matejke poslovili na openskem pokopališču (foto Zvonko Vidau).

Primož Sturman

Onstran bistre Soče – Di ca dal limpi Lusiņç (IV.)

Pogovor z Giuseppom Mariuzom

Tretji sogovornik, ki smo ga povabili k sodelovanju v nizu pogovorov s predstavniki furlanskega življenja, je Giuseppe Mariuz, po rodu iz kraja San Vito al Tagliamento v por-denonski pokrajini. Dolgo let je bil profesor matematike na višjih srednjih šolah, istočasno pa se je intenzivno ukvarjal z novinarstvom. Po upokojitvi je nekaj časa deloval kot pogodbeni profesor na univerzi, predaval je o zakonitostih sodobne komunikacije. Od leta 1993 do 1998 je bil predsednik Deželnega urada za komunikacije Corerad (danes Core-com). Sodeloval je pri pripravah in rojstvu čezmejne TV, ki je bila ustanovljena maja 1999 v sodelovanju med italijansko in slovensko državno televizijo. Trenutno vodi sezonsko oddajo Il Vidul, ki poteka v sklopu deželnega programa sedeža RAI za FJK, je pa tudi koordinator oddaje Une voglade, ki jo ureja Furlansko filološko združenje. Poleg tega je predsednik delovne skupine za komunikacije pri Furlanskem filološkem združenju.

Kdaj lahko prvič zasledimo furlanščino v medijih?

Odvisno, o katerih medijih govorimo. Lahko bi trdili, da se je to zgodilo leta 1946 z revijo Patrie dal Friûl. Še posebno po potresu leta 1976 pa se je začela razvijati furlanska jezikovna istovetnost. Zahvaljujoč se razsodbi Ustavnega sodišča 202 iz leta 1976, ki je sprostila radijske frekvence, so tudi na tem področju nastale prve zasebne radijske postaje. Med njimi naj omenim Radio Friuli, Radio Onde Furlane in Radio Spazio 103. V istem obdobju so se začela furlanščini odpirati tudi vrata javne radiotelevizije RAI, njeno uvajanje pa je bilo postopno. Naš deželni sedež RAI ima še danes veliko ur programa več od ostalih italijanskih dežel, saj so le-te dediščina zavezniške postaje Radio Trieste.

To so oddaje, ki so na sporedu vsak delovnik od 11. do 15.30, kajne?

Tako je, če se ne motim, gre za 1.660 ur letno. V teh oddajah je govor predvsem o kulturnih vprašanjih, ki se tičejo naše dežele. Prav v te programe je začela počasi vstopati furlanščina, in sicer na prelomu sedemdesetih in osemdesetih.

Kasneje, in sicer v devetdesetih, sem se kot predsednik Corerada osebno zavzel, da bi slovenski sporedi in poročila dobili mesto tudi na ekranu in ne samo po radijskih valovih. To se je zgodilo marca 1995, in sicer na podlagi konvencije, ki je bila podpisana dve leti pred tem. Pravno podlago ji je predstavljal zakon iz leta 1975, ki je do tedaj ostajal mrtva črka. Ob tem sem se tudi zelo zavzemal za večjo slišnost furlanščine po radijskih valovih.

Ključnega pomena pa je bilo izglasovanje zakona 482 iz leta 1999, ki je končno uresničil princip iz državne ustave, in sicer njen šesti člen, ki se tiče zaščite jezikovnih manjšin. Mednje spada tudi furlanščina, za katero so iz postavk zakona začela pritekati tudi finančna sredstva.

Vsa pot je bila torej dolgotrajna in naporna.

Formalno priznanje je resda prišlo precej kasno, saj je pred tem furlanščina bila le nekakšna kulturna posebnost. Od konca devetdesetih je začel postajati celotni okvir radijskih programov, in sicer naslov, podnaslovi in zaključek, v furlanskem jeziku. V pogodbi, ki jo je radiotelevizija RAI podpisala z državo, je namreč zapisano, da so po njenih valovih možne tudi oddaje v jezikih jezikovnih skupnosti, kar naj se zgodi v sodelovanju s krajevnimi upravami.

Kakšno je splošno stanje duha na deželni in vsedržavni ravni glede furlanščine? Prejšnja vlada je namreč izvajanje deželnega zakona o zaščiti furlanskega jezika enostavno zamrznila.

Tudi zakon iz leta 1996 je šel skozi podobne težave, z njim se ni strinjala prva Berlusconi-jeva vlada. Zapleti pa niso trajali dolgo. V lanskem deželnem zakonu so sporne le nekatere stvari, o katerih je moč razpravljati. O principih zaščite jezika in identitete pa ne more biti diskusije.

Povrniva se sedaj malce k samim oddajam v furlanskem jeziku. Katere vsebine pri našajo poslušalcem?

Pred letom 1999 so bile vsebine teh oddaj zelo raznolike, v glavnem je šlo za kulturno aktualne stvari z nekaterimi furlanskimi jezikovnimi vložki. Od leta 2000 dalje pa so na sporedu oddaje, ki so, kot sem že povedal, popolnoma furlanske. Oddaje so še do pred nekaj leti potekale v okviru konvencije med RAI-em in rimsko vlado, in sicer na podlagi zakona iz leta 1956, ki je potrdil prevzem zavezniškega radia s strani RAI.

Še pred letom 2000 so se tudi na ekranu začele pojavljati prve televizijske oddaje v furlanščini. Prva tovrstna oddaja je bila serija risank Berto Lôf (Volk Albert, op. int.), ki so bile na sporedu ob nedeljah dopoldne. Po tej seriji, ki se je zaključila leta 1998, smo pripravili tudi serijo risank Pimpa. Ostale oddaje pa so se imenovali Nunfcent, Il balon tal cjâf itd.

Kaj pa na zasebnih postajah?

Začelo se je z Radio Friuli, katerega vlogo je kmalu prevzel Radio Onde Furlane. Ta postaja je odigrala in še vedno odigrava zelo pomembno vlogo, za to danes dobiva tudi nekatere prispevke. Nekaj progra-

mov v furlanščini pa oddajata tudi TeleFriuli in TelePordenone.

Pred kratkim je bil podpisan nov sporazum za oddaje v furlanskem jeziku na valovih deželnega programa RAI, kajne?

Gre za dodatne oddaje, ki poslušalcem pri našajo nove vsebine, predvsem kar se tiče aktualnih tem. Gre za dva krajša prispevka za skupnih dvajset minut dnevno pet dni tedensko, pet minut ob 12.25, petnajst minut ob 15.15. Vse to seveda ob že obstoječih oddajah, in sicer Il Vidul ter ostalih radijskih programih.

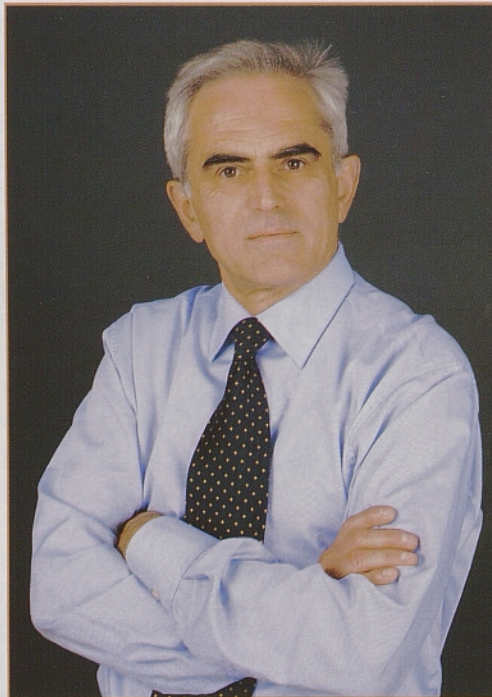
Ima pri tem kako vlogo tudi Furlansko filološko združenje?

Da, programa Vidul in Voglade nastajata prav v sodelovanju s FFZ.

Kako pa gledate na jezikovne vidike radijskih oddaj? Je potreba, da se v medijih uporablja standardiziran jezik ali naj bo dovoljena tudi uporaba krajevnih različic?

Vprašanje je zelo zanimivo. Glede tega imam zelo jasno stališče. Pri sestavi radijskih poročil ali dnevnika se je treba seveda držati standardnega jezika, ki je bil normiran pred kratkim. Obstajajo pa še male skupine, ki še vztrajajo na svojem. Gianni Nazzi namreč še sestavlja slovarje z nekoliko različnim črkopisom od standardnega. Glede govornega jezika pa takole: če gre za uradno stvar, denimo radijska ali televizijska poročila, naj se uporablja jezikovni standard. Je pa zelo pomembno, da se izražajo tudi krajevne različice. Tudi zadnji deželni zakon jih priznava oz. dopušča.

Naj k temu dodam tudi osebno izkušnjo: oddajo Vidul vodim že pet sezon. Navadil sem se poslušati ljudi, ki so bili kdaj pa kdaj tudi zaskrbljeni, katero govorico naj uporabljajo. Sve-

Giuseppe Mariuz.

toval sem jim, naj govorijo tako, kakor so navajeni govoriti. Različice namreč razumejo vsi Furlani, pri tem je najpomembnejše to, da je izražanje svobodno, jezik pa naj bo sočen in melodičen. Prevelika slovnična, skladijska in glasoslovna strogost bi lahko namreč marsikoga odvrnila od uporabe furlanščine.

Ni pri tem nikakršne bojzani, da eni Furlani ne bi razumeli drugih?

Razlike so mestoma tudi precejšnje, denimo med Karnijo in furlansko nižino, brez težav pa se je mogoče med seboj razumeti. Poleg tega je pomembno tudi to, da vsakdo še naprej uporablja svojo govorico. Tudi italijanščina ne pozna le standardnega jezika, ampak ima veliko narečnih različic. Nekateri ljudje se znajo izražati in sporazumevati le v teh. Angleščina jih ima za spoznanje še več. Uporaba različic naj bo torej ne samo dovoljena, ampak tudi dobrodošla. V elektronskih medijih ni problema pisave.

Morda tudi zaradi dejstva, da standardni jezik ni še dovolj razširjen.

S tem se ne obremenjujem preveč, gre namreč za našo specifiko. Uporaba krajevnih različic omogoča tudi večjo sproščenost.

Kako pa je z radijskim dnevnikom v furlanščini na deželnih programih RAI. Bo do njega po vašem prišlo v kratkem?

Zasledil sem veliko izjav, ki so šle v tej smeri. Evropska unija je namreč izdelala posebne jezikovne kategorije. Jasno je, da je deset milijonov Kataloncev v drugačnem položaju kot trideset tisoč Ladincev v Dolomitih. Gre namreč za različno stopnjo varstva oz. zaščite, in sicer glede na število govorcev in razširjenost jezika. V Italiji sta poleg drugih večjih evropskih jezikov, ki imajo svoje matice tudi za mejo, najpomembnejša furlanščina in sardščina. Albanščina na Siciliji, grščina v Apuliji, ki jo govorijo majhne skupnosti, ne moreta zahtevati iste zaščite kot jeziki, ki jih govori milijon ljudi.

Furlanščina spada po številu govorcev med večje jezike, kajne?

Največ je Furlanov in Sardincev, ti pa imajo večje medsebojne jezikovne razlike.

Kaj pa odnosi z Ladinci na področju komunikacije? Ste z njimi v rednem stiku?

Ladinščina ima visoko povprečje zaščite, saj jo govorijo povečini v deželi oz. pokrajini, ki uživa zelo visoko stopnjo avtonomije. Zaščitni standardi nemščine so na najvišji ravni, temu posledično je tudi stanje ladinščine. Zato so Ladinci v bocenski pokrajini prav kmalu dobili svoj televizijski dnevnik, njihove oddaje pa so danes vidne tudi na območju Veneta.

Kaj pa konkretno sodelovanje?

Simpoziji in sestanki so na dnevnem redu, srečali pa smo se tudi v okviru deželnih Coreradov oz. Corecomov. Stikov je veliko, ne potekajo pa samo z drugimi jezikovnimi manjšinami v Italiji, velikokrat namreč presegajo državni okvir. S tem v zvezi naj omenim srečanje, ki je potekalo pred kratkim. Predavatelji so govorili o posebnosti majhnih jezikov tudi na področju filmske produkcije. Ni namreč nujno, da se film v malem jeziku prevede in sinhronizira, izvorni zvočni posnetek mu daje poseben pridih, s podnapisi pa je dostopen tudi širši publiki.

Vladimir Kos

Glej, kako so krizanteme trudne

*To je neke vrste javno pismo
prijateljevemu »zakaj« -
»zakaj se k nam ne vrneš več,
ko ti lasje pobelijo
in tujina le še rakev nudi...«*

*Veš, da si izbral sem – misijone,
ne da bi odpovedal se
vezem – slovenskega srca.
Mar ni prostora v njem za tri?
Čuj čez svod selivk pojoče trume!*

*Misijoni – daljna, tuja zemlja:
dokler v njej zvon ne zadoni
v imenu z groba Vstalega,
v imenu zmagovalca groba.
Glej, kako so krizanteme trudne!*

Lida Turk

Tržaško društvo Kolo

Tokratni drobec je kar zajeten, saj imamo pred sabo fotografijo velikega formata in častitljive starosti. Fotograf D.co Petener z ateljejem v Via Torrente N. 20 (sedanja Ulica Carducci) je pritisnil na gumb morda leta 1901, saj je na praporu s helebardo trak z napisom Pevsko društvo Kolo 1896 v Trstu 1901, kar bi dalo misliti, da so ob petletnici društva razvili društveni prapor. Pod sliko je nekdo napisal letnico 1905. Vendar nam verodostojnost prve domneve izpričuje tudi fotografija v Prosvetnem zborniku 1868–1968, ki je izšel leta 1970. Na slednji sliki sicer ni viden napis na praporu, zaradi slabega tiska bi tudi težko ugotovili, če so na dveh različnih fotografijah isti ljudje. Vsekakor so se, če je bila slika posneta ob isti priložnosti, drugače postavili fotografu, poleg tega je naša slika posneta na neznanem dvorišču, za sliko v Prosvetnem zborniku pa so se postavili nekateri na order (morda priložnosten); pevci in godbeniki v prvih dveh vrstah stojijo na travnatem terenu. Vsi držijo v roki papirnati zvitek, morda priznanje, ki so ga dobili ob društvenem prazniku.

Pevsko društvo Kolo je veljalo za mestno društvo, vendar je po požigu Narodnega doma preneslo svoj sedež k Sv. Jakobu. Razpuščeno je bilo 4. oktobra 1927.

Zaman stikam po obrazih pevcev in dirigenta ali društvenega predsednika med njimi. Spomin nanje

je že davno zajela pozaba. Lahko bi le tvegala in zapisala, da je morda četrti z leve v zadnji vrsti Barkovljan Riko Pertot (Pendla). Sicer bi imel takrat le šestnajst let, a šestnajstletniki so bili v začetku prejšnjega stoletja že pravi fantje! Drugi so več ali manj neznani, čeprav smo jih morda že videli na kakem starem fotografskem posnetku.

Stara slika je v slabem stanju, na levi spodnji strani je izgubila košček, madeži neznanega izvora so vsepovsod, tu pa tam je malce ogledana. Ljudje na sliki s svojimi življenjskimi usodami, veselimi in žalostni trenutki, ki so jih doživeli, morda s svojo žalostno če ne že tragično zgodbo, so že zdavnaj shirali, za nekaterimi se je izgubil tudi spomin, fotografija na pokvarjeni in orumeneli lepenki, morda kak kos njihovega oblačila, stara ura ali kak drug predmet pa morda še živi.

Pevsko društvo Kolo na sliki iz leta 1905.

Angelos Baš

Censeo Iugoslaviam fuisse delendam

(Menim, da je bilo Jugoslavijo treba uničiti)

Ko sem od leta 1961 do 1963 občasno živel v Beogradu, sem kot podnajemnik stanoval v bloku, leta 1960 je bil sezidan nasproti frančiškanske cerkve sv. Antona, ki je po načrtu Jožeta Plečnika nastala v letih 1929 do 1932. Cerkev je sezidana iz neometane opeke in kaže nekatere značilnosti Plečnikove cerkvene arhitekture. Sosednje stanovanje v bloku je bilo last arheologa Dragoslava Srejovića (1931–1996), ta se je proslavil z odkritji t. i. kulture Lepenskega vira, ki so mu poleg profesure prinesla članstvo v Srbski akademiji znanosti in umetnosti. V bloku so povečini živel izobraženci in njihove rodbine, nihče od njih »ni pil komunizma z materinim mlekom«, kot je baje zase povedal Milan Kučan, poslednji vodja slovenskih komunistov, redki stanovalci so bili komunisti, to so postali kot odrasli ljudje; spričo članstva v komunistični stranki so bili nasprotni ali sovražni vsakršni takratni veri in cerkveni organizaciji.

Med mojim bivanjem v Beogradu je bila tamkajšnja Plečnikova frančiškanska cerkev zelo malo obiskana. Zato so bližnjim stanovalcem posebno padli v oči vsakršni prihodi in odhodi iz cerkve. Frančiškani niso nosili kut, bili so oblečeni kot civilisti. Tudi jaz sem poredkoma videval posameznike, ki so prihajali iz cerkve ali jo zapuščali. Nič na njih se mi ni zdelo posebnega ali nenavadnega. Ne tako pa nekaterim sostanovalcem v bloku. Posamezniki so imeli za potrebno me v pogovorih opomniti, da se jim zdijo ljudje, ki prihajajo in odhajajo iz cerkve, nekam sumljivi in so me spraševali, ali nemara ne prihajajo v cerkev s slabimi nameni ali morda ne naklepajo česa zoper pravoslavno Cerkev ali ne bi utegnili delovati kot agenti Vatikana, tega večnega sovražnika vsega pravoslavja in srbstva. Tovrstna ugibanja ali bojazni po moji pameti niso bila normalna, bila so brez sleherne realne podlage.

Srbi so največkrat zgovorni ljudje, ki radi in precej govorijo, tako da se pogovori o navedenih vprašanih niso hitro končali, zlasti tudi ne zato, ker nikakor nisem mogel sprejemati tega, kar sem slišal. Včasih so ti pogovori postali malce ostrejši. V nekem takem

primeru me je neki nekdanji pravnik skušal, kakor je najbolje vedel in znal, prepričati o škodi, ki da bi jo imela Srbska pravoslavna Cerkev (SPC), češ da ta po podpisnem besedilu konkordata ne bi dobila privilegijev kot neka druga verska skupnost, kakršnih pa da SPC nima. Vnela se je huda polemika (1937), protikonkordatsko stran je večinoma vodila SPC. V takšnih razmerah nato ni bilo mogoče ratificirati konkordatskega zakona, tako da je predsednik vlade Milan Stojadinović (1888–1961) zakon umaknil¹. Tako je zmagala SPC, utrdil se je njen že dotlej prednostni položaj, potrjen je bil ob protikonkordatski kampanji, ko se je razločno pokazalo, da je bilo prebivalstvo na osrednjih območjih države prenekaterokrat zelo nacionalistično srbsko usmerjeno. V širši jugoslovanski javnosti sta se takrat precej pogosto enačila pravoslavje in srbska narodna zavest. Ko sem bil leta 1958 prvič v Saborni cerkvi v Beogradu, mi je pogled obstal na cerkveni zastavi z napisom: »Čuvajte pravoslavlje, čuvajte srpstvo!« To cerkveno vodilo se je neredko udeležalo v srbskem javnem življenju, ne zmerom in ne dosledno, vendar povečini skoraj do današnjega dne.

Ko je nekoč med nekaterimi stanovalci našega bloka vnovič tekla beseda o teh »strahovih« in sem še in še zavračal te, po moji sodbi, popolnoma neutemeljene bojazni ali celo nevarnosti, je v pogovor posegel poznejši akademik Srejović, ki se dotlej ni udeležil pogovora. Sicer ljubeznivo in z nasmehom je name naslovil očitek, da smo Slovenci Srbom nehvaležni in ne cenimo srbskih zaslug, da so nas rešili iz habsburške ječe narodov. Brez Srbov in njihove vojske da ne bi svobodno živeli v Jugoslaviji, kjer da nam je omogočen neoviran razvoj, zlasti vsega kulturnega življenja. Ta očitek mi ni bil nov, marsikdaj sem ga že slišal v beograjskih izobraženskih krogih.

Omenjeni očitek je brez podlage v temeljnih dejstvih iz zgodovine Jugoslavije, ki naj bi jih bil poznal vsak izobraženec v tej državi, celo akademik. Po tem

¹ Gl. o tem Viktor Novak, Konkordat, v: Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 301 d.

primeru ni bilo tako, poznejši akademik Srejšević ni niti približno vedel (ali hotel vedeti), kako smo Slovenci po prvi svetovni vojni prišli v Jugoslavijo.

Tako je bilo. Dne 16. 8. 1918 so v Ljubljani ustanovili Narodni svet »kot najvišjo politično organizacijo Slovencev in istrskih Hrvatov.« Konec septembra 1918 so v Zagrebu jugoslovanski politiki ustanovili Narodno večo Slovencev, Hrvatov in Srbov »kot vrhovno politično predstavništvo vseh avstro-ogrskih Jugoslovancev.« Predsedstvo Narodnega sveta je v Ljubljani 30. 10. 1918 imenovalo Narodno vlado za Slovenijo. Zadnji ministrski predsednik avstro-ogrške monarhije je 30. 10. 1918 »narodnim državam priznal pravico, da se ustanovijo in po svoje uredijo«. Istega dne je »Nemškoavstrijski narodni odbor prevzel vso državno oblast na svojem ozemlju, sporočil Wilsonu ustanovitev nemškoavstrijske države ter obenem priznal češkoslovaško in jugoslovansko državo«. Dne 31. 10. 1918 je Narodna veča sporočila »priateljskim zaveznikiškim vladam, da se je ustanovila država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki hoče stopiti v skupno državo s Srbijo in Črno goro«. Dne 31. 10. 1918 je bilo sklenjeno premirje. Dne 8. 11. 1918 je Nikola Pašić (1845–1926) »po daljšem izmikanju ... priznal v imenu srbske vlade Narodno večo v Zagrebu za zakonito vlado Srbov, Hrvatov in Slovencev z ozemlja bivše avstro-ogrške monarhije«. To priznanje je srbska vlada na Krfu odklonila, češ da je »nezaupnica Srbiji in žalitev njenih zaslug za osvobodjenje«. Dne 1. 12. 1918 so se v Beogradu sestali odposlanci Narodne veče v Zagrebu, 29 jih je bilo, med njimi trije Slovenci, z zastopniki srbske vlade in pa srbskih in črnogorskih strank. Ožji odbor treh članov, med njimi ni bilo Slovencev, je »moral popustiti od navodil«, s katerimi so prišli iz Zagreba. Privolili so v dedno monarhijo in opustili »zahtevo, da bi se morala ustava sprejeti z dvotretjinsko večino«.²

Tistega dne ni bilo na slovenskem ozemlju, razen v Trstu, Gorici in nekaterih drugih krajih ob slovenski narodni meji, ki jih je dotlej zasedla italijanska vojska, tuje vojske, tudi ne srbske. Istega dne na slovenskem ozemlju ni bilo več vojnega stanja. In že mesec dni ni več obstajala avstro-ogrška monarhija.

Enote srbske vojske so sodelovale v bojih za Slovensko Koroško po prvi svetovni vojni. V ustnem izročilu, kakor sem ga ugotovil na Koroškem v Avstriji v 60. in 70. letih 20. stoletja, so ponekod še v tistem času pomnili nasilna dejanja, ki so jih srbski vojaki zagrešili ob sodelovanju pri teh bojih za Slovensko Koroško in ki so, poleg vsega drugega, do ne-

ke meje vplivali tudi na to, da je velik del Korošcev ob plebiscitu 10. 10. 1920 glasoval zoper priključitev h Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Pri omenjenih pogovorih niso sodelovali člani komunistične stranke, ki so stanovali v bloku. Ta stranka je v svoje vrste sprejemala samo ateiste, v načelu ni sprejemala vernikov. Če je bil vsem komunističnim strankam, članicam Kominterne in pozneje Kominforma marksizem »napotilo za akcijo«, je bil po Leninu (1870–1924) marksizem kot materializem »nasproti religiji neizprosno sovražen ... Z religijo se moramo boriti. To je abc vsega materializma in torej tudi marksizma« (1909)³. Poglavitni načrti komunističnih strank o religiji so po Leninu bili: »Zahtevamo popolno ločitev cerkve od države, da bi se borili proti religioznemu mračnjaštvu s čistim idejnim orožjem, z našim tiskom, z našo besedo ... Naša propaganda nujno vključuje tudi ateistično propagando« (1905)⁴. Člani komunistične stranke v bloku so očitno ravnali po navedenih napotkih, tudi zato so se ogibali omenjenim pogovorom.

Po nemškem etnologu Adolfu Spamerju (1883–1953) naj etnološka veda raziskuje mdr. ljudsko karakterologijo (1934). Te pobude niso sprejele ne nemška ne slovenska ne katerakoli druga etnologija, vsaj ne v širšem ali splošnejšem obsegu. Glede na razvoj etnološke vede v zadnjih desetletjih to ni potrebno. Kajti s tem, da se je v tem času težišče etnoloških raziskav premaknilo od kulturnih prvin k razmerju, ki ga zavzemajo ljudje do kulturnih prvin in k vplivom tega razmerja na življenje ljudi, je zajeta v raziskave tudi karakterologija.

Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja I–XI, Ljubljana 1976–1977, karakterologije ni uvrstila med poglavja slovenske etnološke vede. Karakterologija je v novejšem obdobju zajeta v nekaterih etnoloških poglavjih in je ena od sestavin teh poglavij (npr. poglavja o stanovanjski, prehrabeni, oblačilni kulturi, glasbi, likovnem obzorju ipd.). Ali je npr. mogoče za dobo od leta 1848 do srede 20. stoletja govoriti o enotni karakterološki podobi Slovencev?

Slovence so takrat sestavljale različne družbene skupine, plasti, dva temeljna družbena razreda. Med njimi niso bile samo razlike, temveč čedalje večja nasprotja. Kmečko prebivalstvo so v tisti dobi sestavljali veliki, srednji, mali kmetje, bajtarji, najemniki, viničarji, poljedelski in gozdni delavci, hlapci, dekle, ki jih ob vseh razlikah in posebno nekaterih nasprotjih pač ni mogoče spraviti na en karakterološki imenovalec. Karakterološke raziskave Slovencev v na-

² J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, Celje 1928–1939, str. 1119, 1121, 1123, 1125.

³ V. I. Lenin, Socializem in religija, Ljubljana 1963, str. 13.

⁴ V. I. Lenin, nav. delo, str. 9.

vedeni dobi so uresničljive samo v ožjih okvirih. Naposled: koliko je glede na dosegljive vires mogoče ugotavljati karakterološke razlike med Slovenci v omenjeni dobi in v zgodnejših stoletjih?

Če sem naštel nekatere pridržke do karakteroloških raziskav, s tem nisem trdil, da jim v načelu nasprotujem. Posebno ne posameznim karakterološkim raziskavam, resda redkejšim po številu, ki pa so vsekakor nesporne in so pomembne in poučne po spoznanjih. Nespodbitno in dovolj utemeljeno je mnenje, da je v Srbiji na prehodu 19. v 20. stoletje v določenem obsegu obstajala razdvojenost do katoliških in muslimanskih avstro-ogrskih Južnih Slovanov in se je veroizpoved do neke stopnje enačila z narodno pripadnostjo. Navedeno mnenje je do neke mere potrjeno iz podatkov, ki se nanašajo na čas po prvi svetovni vojni, in iz določenih dogajanj v 90. letih 20. stoletja.

V tem pogledu je zanimiva knjiga Louisa Adamiča (1898–1951) *Vrnitev v rodni kraj* (1934), v slovenskem prevodu je izšla leta 1962. V knjigi je Adamič prispeval nekaj karakteroloških oznak Srbov, zdijo se sprejemljive, saj jim gre pripisati splošnejšo veljavo ali jih uvrstiti v čisto določen čas. Adamič je knjigo napisal potem, ko je z Guggenheimovo študentsko stipendijo leta 1932/33 preživel devet mesecev v Jugoslaviji; leta 1933 je bil v Srbiji, kjer je nadrobneje preučeval tamkajšnje razmere.

Adamič je srbske narodne pesmi uporabil »kot ključ do srbskega ... narodnega značaja ..., kot bistven del ... v miselnosti velikega naroda«⁵. Spričo razmer, v kakršnih so Srbi živeli pod turško oblastjo, so se izredno navezali na svoj ožji rod. »Družino častijo po božje«. Zato so »Srbi ... verjetno največji nepotisti na svetu«⁶. In spričo brezpravnosti, ki so v njej Srbi živeli pod turško oblastjo, zlepa ne zaupajo »nikomur«, ki je drugačen, kakor so sami⁷, zlasti ne pripadnikom drugega naroda ali vere. Zoper brezpravnost pod turško oblastjo so se Srbi najbolje branili s »podvalo, ... goljufijo«, tako da je ta postala »del njihove narave«⁸.

Če je bilo povedano, da je zadosti utemeljeno mnenje, da je v Srbiji na prehodu 19. v 20. stoletje v

Maršal Tito, dosmrtni predsednik nove Jugoslavije.

določenem obsegu obstajala razdvojenost do katoliških in muslimanskih avstro-ogrskih Južnih Slovanov, to je razložljivo iz srbskega nezaupanja do drugačnih po narodnosti in veri in je izviralo iz njihove turške dobe, je treba poudariti, da se je navedeno razmerje do vsega ne-srbskega oz. nepravoslavnega nadaljevalo v letih Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in pozneje (od leta 1929) Kraljevine Jugoslavije kakor tudi v letih republike Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Eden od kronskih pisnih dokazov za to je obsežna in reprezentativno oblikovana publikacija, namenjena domači in tuji javnosti, *Vojni album* (*Ratni album*) 1914–1918, natisnjena je bila leta 1926, uredil jo je podpolkovnik Andra Popović. Publikacija obsega po omembi na 1. strani »zgodovino svetovne vojne v številnih fotografijah, slikah, skicah, zemljevidih kakor tudi v kratkem zgodovinskem pregledu vseh pomembnejših dogodkov in z vseh bojišč, napisana je v našem (srbskem, v cirilici, op. A. B.), francoskem in angleškem jeziku«. Publikacija, v kvartnem formatu, ima 372 str. ilustracij in 76 str. besedila. Na prvih štirih straneh so v risbah upodobljene pomembne osebnosti iz srbske zgodovine. Na str. 149 je natisnjena fotografija, na kateri stražijo muslimanski vojaki avstro-ogrsko vojske ujete »hajduke«, očitno upornike zoper avstro-ogrsko zasedbo Srbije med prvo svetovno vojno. Besedilo: »Bosanski muslimani najsigurnija straža za 'srbske hajduke'«. Na isti strani je natisnjen posnetek, kaže bosanske muslimanske vojske, ki bodo izvršili smrtno kazen nad 'šumadijskim hajdukom'. Besedilo: »Bosanske trupe prisustvuju čitanju smrtne presude 'šumadijskom hajduku' i izvršavajo smrtnu kaznu.«

Na začetku publikacije so upodobljeni samo pomembni Srbi, predstavniki drugih tedaj priznanih narodov (Hrvatov, Slovencev) manjkajo. Zakaj? Ali jih ni bilo? Ali so bili pomembni Srbi neprimerno bolj pomembni kot njihovi hrvaški in slovenski vrstniki? V publikaciji je bilo častno mesto odmerjeno samo Srbom. Kdo je uredniku narekoval takšno potezo? Ali se je zanjo odločil sam ali kdo drugi, ki mu jo je vsilil?

Med avstro-ogrsko zasedbo Srbije (1915–1918) so izvajale t. i. represivne ukrepe zoper neposlušno ali uporno prebivalstvo zasedbene vojaške enote. Nedvomno niso bile med temi samo bosansko-muslimanske enote avstro-ogrsko zasedbene vojske. Publi-

⁵ L. Adamič, nav. delo, str. 230.

⁶ L. Adamič, nav. delo, str. 231.

⁷ L. Adamič, nav. delo, str. 232.

⁸ L. Adamič, nav. delo, str. 250.

kacija je objavila samo fotografiji bosanskih muslimanskih vojakov, ki so opravljali represivne ukrepe, v enem primeru so izvršili celó smrtno kazen. Ost je jasno razvidna. Bosanski muslimani so pri avstro-ogrski zasedbi Srbije med prvo svetovno vojno izvajali najgrše ali celo najbolj podle naloge. Ti so nato postali državljani Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Kakšni državljani so ti bili? Ali jih je bilo mogoče sprejeti ali jim zaupati? Najbrž ne. Natisnjena posnetka z besedilom sta bila hujskaške narave.

Nekdanjim katoliškim in muslimanskim avstro-ogrskim Južnim Slovanom, tj. Slovincem, Hrvatom in Bošnjakom, se je t. i. realno življenje v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev spričo vladavine, kakršna je bila v njej, poslabšalo, posebno v začetnem obdobju. V diktaturi, ki jo je kralj Aleksander (1888–1934) uvedel 6. 1. 1929 in je nato delno sovpadla s svetovno gospodarsko krizo, so se razmere splošno poslabšale, tako v gospodarstvu kakor v politiki. Kralj Aleksander je z unitaristično zasnovano državo (Jugoslavija, jugoslovanstvo, Jugoslovani) skoraj docela ustregel razmerju v srbski miselnosti do drugačnih po narodu in veri. Zato se je jugoslovanski državni unitarizem pri Srbih množično prijel in se pri njih ohranil vse do Miloševića in Šešlja. Po smrti kralja Aleksandra (1934) je bilo delno konec te diktature, pač pa se je ob dokončni zavrnitvi konkordata (1938) pokazala vsa moč privilegirane SPC in srbskih nacionalistov v državi.

Skoraj v istem času, v sezoni 1937/38, je na slovensko premiero Gospode Glembajevi v režiji Branika Gavelle v ljubljanski Drami, prišel avtor Miroslav Krleža (1893–1981). Ta je po predstavi na nočnem sprehodu po stari Ljubljani prijatelju Jušu Kozaku zaupal sodbo, da bodo Slovenci v Jugoslaviji, »v razmerah, v kakršnih živijo, utesnjeni in ekonomsko slabi, težko ohranili samostojnost, morda celo tudi jezik«⁹. Juš Kozak je na navedenem mestu pred tem pripomnil, da je bila že nekaj prej v slovenskih literarnih krogih razširjena fama, da Krleža Slovincem »prerokuje, da se bodo utopili v hrvaško-srbski skupnosti«¹⁰.

Iz navedene fame, ki je takrat krožila med slovenskimi literati, da predvideva Krleža narodno smrt Slovincem v Jugoslaviji, po fonteoloških načelih ne smemo sklepati, da bi bil Krleža čisto določno predvideval konec Slovencev v Jugoslaviji. Vprašanje ali dvom, kakor ga je izrazil Jušu Kozaku, ali bodo Slovenci lahko v Jugoslaviji ohranili samostojnost,

je premalo jasno. Kaj je mislil Krleža s slovensko samostojnostjo? Slovence kot narodni subjekt ali kot slovensko narodno istovetnost? Obakrat je to pomenilo isto kot narodni obstoj. Tega Krleža v omenjenem vprašanju verjetno ni imel v mislih. Morda je s slovensko samostojnostjo, ki je v nevarnosti, mislil na pretirano podrejeni položaj Slovencev v Jugoslaviji, kar bi lahko škodovalo slovenskim narodnim potrebam. V prvi smeri je še in še delovala državna uprava, ko je izrecno privilegirala Srbe, središče države in srbski jezik.

Najtežja je bila v Jugoslaviji usoda Albancev. Pred balkanskimi vojnami na Kosovu ni bilo Črnogorcev. Šele potem, posebno pa po prvi svetovni vojni so se začeli Črnogorci priseljevati na Kosovo. Večinoma je šlo za režimske varovance ali zaslužne vojake, ti so se največ naseljevali na najboljši zemlji, na kateri so bili dotlej naseljeni Albanci. Tem je država odvzela zemljo in jih z nje brez odškodnine odgnala, da je tako prisilno naredila prostor črnogorskim priseljencem. Spričo zatiranja so se po prvi svetovni vojni številni Albanci s Kosova izselili v Turčijo. Iz enakega razloga se je po drugi svetovni vojni več kot 100.000 kosovskih Albancev izselilo v Turčijo¹¹.

Leta 1937 je Albancem grozilo, da jih bodo s Kosova vse izselili v Turčijo. To naj bi se zgodilo po načrtu v Spomenici, naslovljeni Iseljavanje Arnauta, ki jo je marca tistega leta napisal za jugoslovansko vlado Vaso Čubrilović (1897–1990), objavljena je bila šele leta 1988 v beograjskem časniku Borba. Kot član skupine, ki je sodelovala pri atentatu na avstro-ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu leta 1914, je bil Čubrilović kot mladoletnik obsojen na 16 let strogega zapora. Po prvi svetovni vojni je bil politično dejaven kot član levega krila Zemljoradničke stranke, po drugi svetovni vojni je postal profesor zgodovine na univerzi v Beogradu, član Srbske akademije znanosti in umetnosti in bil dvakrat minister v zvezni vladi¹². Zakaj niso Čubrilovićevega načrta za izselitev vseh kosovskih Albancev v Turčijo uresničili, ni znano. Kako brezpravne so bile razmere, v katerih so v tistem obdobju živeli Albanci in Makedonci v Jugoslaviji, spriču-

¹¹ Ustni podatki, maja 1985 mi jih je prispeval prijatelj dr. Mark Krasniqi (1920), upokojeni profesor geografije na Univerzi v Prištini, član Kosovske akademije znanosti in umetnosti in pesnik; v albanščino je prevedel Cankarjevega Hlapca Jerneja, Krasniqijev prevod je kot samostojna publikacija v Prištini izšel v treh izdajah: leta 1956, 1964 in 1980.

¹² Gl. R. Samardžić, Čubrilović Vaso, v: Enciklopedija Jugoslavije 2, Zagreb 1956, str. 614.

⁹ J. Kozak, Nekoliko iskrica, v: Republika IX, Zagreb 1953, str. 547.

¹⁰ J. Kozak, na nav. mestu.

jeta mr. general Mihajlo Apostolski (1906–1987), komandant makedonskih partizanov, bil je aktiven častnik že v prvi Jugoslaviji, tedaj se je moral pisati Mitić, in prof. Mark Krasniqi, ki je takrat moral biti Nikolić. Kako številno je bilo takšno preimenovanje ali nasilno spreminjanje priimkov, mi ni natančneje znano, nikakor pa ni bilo izjemno.

Pravici do uporabe slovenskega jezika v parlamentu nove države so se Slovenci odpovedali že leta 1919. Fran Erjavec (1893–1960), zgodovinar, časnikar in urednik, piše: začasno narodno predstavništvo je bilo sklicano za 1. 3. 1919 v Beograd. Dne 12. 3. je bilo na vrsti poročilo verifikacijskega odseka. In dodaja navedek iz poročila v Slovincu 13. 3. 1919: »Dr. Križman je prebral poročilo v srbohrvatskem jeziku. Ko je nato hotel dr. Lončar brati poročilo tudi v slovenskem jeziku, je vstal dr. Korošec in izjavil, da vsi slovenski poslanci razumejo srbohrvaščino in je predlagal, naj se branje prekine. Zbornica je vsled tega priredila dr. Korošču pristrčne ovacije.«¹³ S tem je Anton Korošec, vodja tedanje Slovenske ljudske stranke in najpomembnejši slovenski politik med svetovnjima vojnama, izločil slovenski jezik iz parlamenta jugoslovanske države, ne da bi bili to srbski in hrvaški poslanci izrecno želeli ali celo zahtevali. Tu je pač vsaka nadaljnja beseda odveč!

V unitaristični Kraljevini Jugoslaviji, kakršna se je udejanjala v Aleksandrovi diktaturi, se je slovenskemu jeziku obetala zla usoda, posebno če so te vrste zahteve prihajale prav z najvišjega mesta v državi. Leta 1930, ko se je kralj Aleksander ukvarjal z mislijo, da bi postavil za bana Dravske banovine Antona Novačana (1897–1951), pisatelja in politika, ga je poklical na avdienco na Bled. Pogovarjala sta se o slovenskih vprašanjih. Pogovor se je zaostрил, ko je kralj Aleksander načel vprašanje slovenskega jezika in Novačan dejal: »Pa znaš ti, dragi Antune, ovaj vaš slovenački jezik – to treba napustiti, to više ne vredi, treba da radimo za jugoslovanski jezik ...« Novačan se je odločno uprl in ni postal ban¹⁴.

S 30. leti so prišli za slovenski jezik nevarni časi. Za tisto obdobje se Finžgar (1871–1962) spominja »stapljanja slovenskega jezika, ko so celo najboljše slovenske pisatelje trgali iz šolskih knjig«¹⁵, ne da bi bil povedal, za katere najboljše slovenske pisatelje je šlo. Usodo nekega Cankarjevega besedila je izpričal

Jože Javoršek (1920–1990) v zgodbi, ki jo je doživel kot dijak predvojne škofijske gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano.

Znameniti slovenist Jakob Šolar (1896–1968) je pri pouku velel dijaku Javoršku, naj prebere prvo stran v čitanki. Ko je Javoršek besedilo prebral, je Šolar »zagrmel 'In zdaj strgajte Cankarjeva Nebesa pod Triglavom iz čitanke. Iz ministrstva za prosveto v Beogradu smo dobili naročilo, da moramo to besedilo iz knjige izločiti ali pa bodo čitanke prepovedane. Zatorej strgajte!' Nastopila je grobna tišina. Nato so začeli nekateri učenci trgati list s himno slovenski domovini iz knjige«. Javoršek in njegov najbolj razgledani sošolec Janez Remic lista nista iztrgala iz knjige¹⁶. Koliko njunih sošolcev je ravnalo enako, ni zapisano. Tudi ni znano, ali je bila zgodba enaka v vseh slovenskih gimnazijah oz. kako so se dijaki odzvali na naročilo ministrstva za prosveto v Beogradu.

Javoršek se spominja, da je približno v tistem času Oton Župančič (1878–1949) objavil neki članek o tem vprašanju. Navajam ga po Javorškovem povzetku: »Svetoval (je) Slovincem, naj se ne oprijemajo tako nasilno svojega jezika, ker slovenstvo bo kot nacionalno čustvo ostalo kljub temu, če Slovenci prevzamejo za svojo rabo bolj razširjeni bratski jezik. Nastal pa je tak vihar, da bi pesnika skoraj odnesel«¹⁷.

Ko je bil Drago Marušič (1884–1964) ban Dravske banovine (1930–1934), se v njej niso udejanjile zahteve kralja Aleksandra o slovenskem jeziku: ne v šolah ne v upravi ne v tisku ne v gledališču ne na radiu.

Po smrti kralja Aleksandra leta 1934 in koncu diktature se za slovenski jezik razmere niso še naprej slabšale.

Po drugi svetovni vojni so v Sloveniji izselili nemško manjšino, zdaj se šteje kaj takega za hudo delstvo, imenovano etnično čiščenje. Po največji večini so izselili domače Nemce, tisti, ki so prišli v Slovenijo med zasedbo, so praviloma odšli pred koncem druge svetovne vojne. Etnično čiščenje nemške manjšine v Sloveniji je nasledek t. i. avnojskih sklepov (1943), navdihnutih delno tudi s stalinsko prakso v Sovjetski zvezi. Nekatere od teh izselitev v sosednje države so bile kazni, ki so jih izrekla sodišča. Toda naša sodišča v tistem času pogosto niso bila sodišča v pravem pomenu besede. Preostale izselitve so bile izgon v sosednje države s hkratnim odvzemom premoženja, prav kakor po sodbah sodišč. Morda se zd

¹³ F. Erjavec, Avtonomistična izjava slov. kulturnih delavcev leta 1921., v: Zgodovinski zbornik, ur. M. Marolt, Buenos Aires 1959, str. 182.

¹⁴ I. Dolenc, + Jakob Šolar, v: Loški razgledi XVI, Škofja Loka 1969, str. 265 d.

¹⁵ F. S. Finžgar, Leta mojega popotovanja, Celje 1957, str. 327 d.

¹⁶ J. Javoršek, Spomini na Slovence I, II, Ljubljana 1989, str. 403 d.

¹⁷ J. Javoršek, nav. delo, str. 415.

na prvi hip čudno, toda to je bila takrat edina realna rešitev. Za množično izseljevanje Slovencev na Štajerskem leta 1941 so bili delno krivi tudi tamkajšnji Nemci, večinoma so bili pred drugo svetovno vojno včlanjeni v Kulturbund, v resnici predvsem politično organizacijo Nemcev v Jugoslaviji, prenekateri njen član je še pred vojno prispeval nemškim službam podatke o pomembnejših štajerskih Slovencih, na podlagi teh podatkov so pozneje izseljevali tamkajšnje Slovence. Med zasedbo se Štajerski Nemci skoraj nikoli niso ogradili od teh in drugih hudodelstev zoper Slovence. Tudi niso Slovcem v stiskah skoraj nikoli pomagali. Po drugi svetovni vojni nikakor ni bilo mogoče sobivanje Slovencev in Nemcev v Sloveniji, ne glede na to, da so se takrat številni Slovenci vrnili na svoje domove, iz katerih so bili izgnani leta 1941 in v katere so se nato pogosto vselili štajerski Nemci. Kaj drugega kot izselitev Nemcev ni prišla v poštev, bila pa je in ostane hododelstvo. To velja tudi za ne prav redke takratne ustrelitve štajerskih Nemcev brez sodne obsodbe¹⁸.

Po drugi svetovni vojni se je narodna sestava prebivalstva v Sloveniji čedalje bolj, v zadnjem obdobju pred osamosvojitvijo daljnosežno, če ne nevarno spreminjala. Delavci iz drugih republik v nekdanji skupni državi so postopno skoraj množično prihajali, najbolj v 70. letih, na delo v Slovenijo.

Pred osamosvojitvijo so v dveh industrijskih mestih v Sloveniji priseljenci tvorili približno polovico tamkajšnjega prebivalstva. Podobno je bilo v nekaterih drugih slovenskih mestih ali delih nekaterih večjih slovenskih mest. Če si kdo lahko izračuna, da bo slej ali prej postal del manjšine v domačem kraju, se tam ne bo več čutil doma. To pa ne more biti ugoden občutek. Takrat se počuti ali se bo počutil kot tujec v domačem kraju. Ali je to zanj del prave domovine?

Helmuta Schmidta (1918), kanclerja zahodnonemške države (1974–1982), sem pred časom slišal govoriti, da je v mestih optimalno razmerje med domačim in priseljenim prebivalstvom 1:10, se pravi, če je priseljencev največ desetina prebivalstva; to naj bi bile ugotovile sociološke raziskave. Ni pa jih omenil ali razložil, kako so te raziskave utemeljene ali kako so potrjene.

Omenjeni podatki za Slovenijo nikakor ne ustrezajo navedenemu razmerju. V Sloveniji ni bilo nikakršne politike za priseljevanje. Ta takrat nikakor ni bila uresničljiva. V Beogradu bi jo imeli za nelojalno ravnanje do države, posebno pa bi ji nasprotoval Tito (1892–1980), ki je prenekaterikrat poudarjal, da

sta bratstvo in enotnost naših narodov ena pglavitnih pridobitev NOB, in bi imel politiko za priseljevanje v Slovenijo za nezaupnico ali celo za nasprotovanje tej pridobitvi, kakršna je obstajala. Priseljevanje v Slovenijo je šlo svojo pot, ne da bi ga bile slovenske oblasti omejevale. Morebitne opombe na ta naslov so veljale kot izraz nacionalizma, opozicionalnih stališč ali ksenofobije, ker se je ta tujka včasih napačno razumela kot sovrašтво do tujcev; sestavljena je iz grških besed: ksenos = tujec in fobos = strah, potemtakem pomeni strah pred tujci. Pri Slovencih ni, razen delno do Nemcev, Avstrijcev in Italijanov, sovrašтва do tujcev, prav tako ne do pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov. Eden od dokazov za slednje je, da v Ljubljani, slovenskem glavnem mestu, niso izvolili za župana domačega človeka, temveč župana tujega rodu, Srba, z izrazito neslovenskim priimkom (ene od črk v tem priimku ni v slovenski abecedi). Ali je v drugih evropskih glavnih mestih župan tujega rodu? Nikakor pa se ne sme prezreti, da so priseljenci v Sloveniji praviloma ljudje z nižjo kulturo, kar tu in tam povzroča nasprotja.

Po osamosvojitvi se zdi priseljevanje v Slovenijo urejeno z ustrežno zakonodajo.

V drugi Jugoslaviji je Kardelj nadaljeval rabo srbskega jezika v Beogradu v parlamentu in na drugih političnih prizoriščih. Sledili so mu vsi višji slovenski funkcionarji, ki so nastopali v Beogradu, s Kučanom vred. Izjemi sta bila Drnovšek in Ciril Zlobec. Če sem koga prezrl, se opravičujem za nevednost. V JLA je bil kot v predaprilski jugoslovanski vojski uradni jezik srbski jezik. Kar zadeva vojaško področje, je treba poudariti prizadevanja Janeza Janše iz tedanjih mladinskih vrst za uveljavitev temeljnih človekovih in narodnih pravic Slovencev v JLA. Služenje vojaškega roka praviloma zunaj Slovenije in delovanje nekaterih v drugih republikah (ustanove, podjetja) so vnašale v slovenski jezik številne srbske besede in v slovensko miselnost marsikatero sestavino t. i. balkanske miselnosti; Slovenci jih le počasi opuščajo ali jih sploh ne opustijo. Angleškemu jeziku so komajda zaprta vrata v slovensko gospodarsko življenje, tu pa nikakor ne gre za uspešnost v gospodarstvu, gre tudi za narodni ponos. Ali ga ni ponekod premalo? Pred precej leti sem v pismu bralcev, objavljenem v Delu, bral, da je Vinko Hafner (1920) ob predavanju v Kumrovcu izjavil, da tečajnikom ne bo govoril v slovenščini, temveč v srbohrvaščini, saj bi bilo mogoče njegova izvajanja, če bi jih povedal v slovenščini, razumeti kot provokacijo. (Sledilo je navdušeno ploskanje neslovenskih tečajnikov.) Za nekatere Slovence do današnjega dne velja Prešernov stih »za dežele čast si led!«

¹⁸ Gl. o tem Z. Zavadlav, Iz dnevniških zapisov mariborskega oznovca, Maribor 1990, passim.

Milan Gregorič

Ko je brazda globoko zorana

Portret istrskega Čedermaca

Davnega 1940. leta je stopil v koprsko (italijanško) semenišče Svetko Gregorič (1929–2008), doma iz Dekanov. Želja po duhovniškem poklicu se je v njem prebudila že v otroštvu na vasi, ko je občudoval domačega župnika, ki je pod fašizmom spremenil župnišče v slovensko šolo, se upiral raznarodovalnim pritiskom, odločno branil slovensko bogoslužje v cerkvi ter ob svojem dušnopastirskem delu tudi učil ljudi življenjskih modrosti. Otrok si je želel, da bi tudi sam nekoč postal tak, kot je bil domači župnik in globoko verna starša sta njegovo odločitev za semenišče lahko samo podprla. Spričo pogostih sporov z vodstvom zavoda v Kopru zaradi omejitev in celo prepovedi rabe slovenščine je Gregorič po nekaj letih prestopil v Sedejevo Malo semenišče v Gorici, kjer je za slovenske dijake potekal pouk v slovenščini. Ker ga je odbijala misel, da bi po končani srednji šoli nadaljeval študij v Italiji, se je potem vpisal na Teološko fakulteto v Ljubljani in bil posvečen v duhovnika 29. junija 1955. To je bilo eno najlepših obdobj njegovega življenja, ko je ob duhovnih avtoritetah, kot so bili dr. Anton Trstenjak, dr. Janez Janžekovič, dr. Aleš Ušeničnik idr. nabiral znanja, odkrival in spoznaval svoje korenine in lastno identiteto ter zorel v moža.

Prvih nekaj službenih let, ko je zaoral v svojo veliko življenjsko brazdo, je preživel v Slovenski Istri, deloma v rodnih Dekanih in predvsem v Krkavčah. Tam je s svojim verskim in kulturnim zanosom pa tudi s svojo odločno kritiko povojnega nedemokratskega režima zbudil pozornost lokalnih oblasti in se kmalu znašel na seznamih UDBE. Postal je motilen in si zgodaj prislužil tri mesece zavora, ker naj bi z razpolaganjem s sezname veroučencev, z nošenjem bakel pri velikonočni procesiji in z nudenjem zajtrka prvoobhajancem kršil javni red in mir. Stopal je v zrela trideseta leta, a ga represivnost režima ni strla. Nasprotno, podžgala je njegove energije in odpor, saj se je zavedal, da so sleherni represiji vedno štetni dnevi. Tudi sicer ni imel težav z odpuščanjem, tudi svojim rabljem. Nato je bil premeščen v okolico Postojne, kjer je župniji Hrenovice posvetil svoje najboljše moči in to polnih dvainštirideset let.

Tam je svoj hrbet še bolj usločil in s svojo globoko zorano brazdo pustil za seboj neizbrisno sled na različnih področjih delovanja in to v težkih pogojih enomajja. Na pastoralnem (dušnopastirskem) področju je

izstopala predvsem njegova »čistost vere, ki jo je živel z vsem svojim bitjem in jo posredoval župljanom preko skrbno pripravljenih nagovorov in poučevanja verouka ter preko skrbi za lepoto bogoslužja.« Čeprav sta »neomajnost njegovega zgleada in brezkompromisna jasnost v pomembnih vprašanih življenja po veri« ostajala večkrat nerazumljena, pa je s svojim zgledom obudil v župniji željo mladih po vključevanju v duhovne poklice. Tudi na kulturnem področju je v župniji opravil več pomembnih poslanstev. Naj kot prvo omenimo njegovo vzorno skrb za kulturno in sakralno dediščino, ki mu je bila zaupana v upravljanje, to so naporna in zahtevna obnovitvena, vzdrževalna in restavratorska dela na trinajstih cerkvah v župniji, vključno z obnovo v vojni požganega župnišča in župnijske cerkve. Dela, ki so daleč presegala zgolj službeno dolžnost župnijskega upravitelja in so izvirala iz Gregoričevega prepričanja, »da je spoštljiv odnos do dediščine naših krščanskih prednikov eden najpomembnejših temeljev naše srčne kulture in zdravega nacionalnega ponosa.« Velik je bil njegov prispevek in uspeh tudi pri navajanju ljudi k branju oz. k ljubezni do knjige, saj je prav njegova župnija štela, relativno vzeto, največ naročnikov pri Mohorjevi družbi. Sam pa je tudi pustil za seboj osebno knjižnico z več kot pet tisoč knjigami, od tega npr. okrog petdeset knjig samo od dr. Antona Trstenjaka. S svojo duhovno razgledanostjo in vpetostjo v kulturna dogajanja doma in v zamejstvu je »prinašal v župnijo svojevrstno svetovljanstvo«. S svojo »intelektualno širino in pronicljivostjo, utemeljeno na stalnem študijskem poglobljanju«, pa je odločno posegal v razpravo o družbenih vprašanih, ki so bila za Cerkev pomembna, med ostalim tudi v »razgaljevanje korenin povojne totalitarnosti kot tudi poplitvenega krščanstva, ki ga je vedno globoko prizadelo.« S svojim ustvarjalnim zanosom pa je segel tudi prek meja župnije. Bil je štiri desetletja odbornik in dopisnik Mohorjeve družbe, član tajništva, večkratni podpredsednik in nazadnje njen častni član. Pri tem so bile vse njegove navedene zadolžitve »njegovo življenje, saj je na sejah kar žarel od idej in navdušenja, pa tudi jasnih in zdravih stališč, s katerimi je znal nositi tudi glavo na prodaj, ko je šlo za temne čase naše zgodovine.«

Življenjski opus torej v zlahtnem izročilu primorskih Čedermacev, ki si zasluži naše veliko spoštovanje in dostojen spomin.

Mira Cenčič

Osebna pisma brata Staneta in sester ob smrti Srečka Kosovela

L iterarna zakladnica Srečka Kosovela je neizčrpna. Vselej se odkrije kaj novega. Tokrat pa bi vam rada predstavila pisma, ki so jih svojci, brat Stane in sestre Karmela, Anica in Tončka, pisali drug drugemu in staršem ob družinski tragediji, Srečkovi smrti.

Nekatera sožalna pisma gospodični Anici so bila že objavljena v Mladiki, nekatera sožalna pisma družini Kosovelovih pa v reviji Ampak. Vsa ta pisma je pred nekaj leti našla spravljen na Kosovelovem domu skrbna in zvesta varuhinja tega tomajskega kulturnega spomenika Dragica Ravbar.

Pisma sem prebrala z velikim zanimanjem, ker so moji spomini na Kosovelove zelo živi. Bled utrinek otroškega spomina sega vse do pogreba Kosovelove matere Katarine.

A v tem uvodu bom predstavila družino, kakor jo je videl to-

Anton Kosovel.

majski župnik Albin Kjuder, ki je bil neposredna priča žalostnih dogodkov pri Kosovelovih, v rokopisnih knjigah Tomaj III. in Tomaj IV.

Družina Kosovel se je preselila v Tomaj leta 1908. Kosovelovi so stanovali v šolski stavbi v letih 1908-24. Leta 1924 je stopil Anton Kosovel v pokoj in z družino stanoval nekaj časa zraven šole pri sedanjih Markotovih. Prej kot v dveh letih si je postavil na koncu vasi nov dom s pomočjo predvsem hčere Antonije in v sodelovanju z domačini, ki so mu pomagali z robotami. Tu sta živela le dva Kosovelova rodova: rod nadučitelja Antona, le zadnja leta, in rod njegove hčere Antonije, ki ni imela potomcev.

Župnik Kjuder je o Antonu zapisal: »Anton Kosovel je bil rojen leta 1860 v Črničah in se je leta 1894 poročil s Katarino Stres iz

Zgoraj: Kosovelova hiša; levo: Tomaj z južne strani; desno: tomajska šolska stavba.

Sužida pri Kobaridu. Rodilo se jima je pet otrok. Zadnji je bil Srečko.

Gospod Kosovel je bil navdušen učitelj in zelo razgledan mož. Želel je vcepiti svojim učencem značajnost in moštost.

Po takratni usmerjenosti se je bavil tudi s praktičnim kmetijskim poukom, učil je fantiče cepiti drevje in gojiti trte. Gospod Kosovel je vežbal pevsko društvo Tomaj in v raznih krajih z njim nastopal. Imel je izreden posluh in prijeten bariton. Pod njegovo roko se je zbor čutil varnega in gotovega.«

Antona Kosovela je hudo potrla smrt sina Srečka. »Ob misli na ničevost sveta in ob nevhvaležnosti s strani italijanske oblasti, ki ga je načrtno dražila in poniževala, se je močno poduhovil. Lepo pripravljen je dne 4. 11. 1933 odšel k Bogu. Žena Katarina ga je preživela za pet let.«

Njegova žena Katarina »je bila blaga ženska, verna, dobra, pohlevna in zelo finega obnašanja. Njeno naravo so najbolj podedovali hči Anica (1901), sin Srečko (1904) in hči Karmela (1898), medtem ko sta bolj odločno, energično naravo sprejela po očetu hči Antonija (1897) in sin Stanko (1895).«

Otroke je vzgojila, da se medsebojno cenijo in ljubijo in ob vsaki priliki hitijo domov, kakor da jih oče in mama še vedno čakata.

»Stano Kosovel se je izšolal na učiteljski šoli, a je deloval najprej v uredništvu Jutra v Ljubljani, po vojni pa v uredništvu Tovariša. Imel je pesniški dar. Nekaj njegovih pesmi je najti v uglednih ljubljanskih revijah. V Šiški si je postavil lasten dom z bogato knjižnico.« V zakonu se mu je rodila hči Aino.

»Antonija je zelo talentirana,« je presodil domači župnik. »Ostala je doma. Dolga leta je opravljala službo tajnice pri tomajski hranilnici in posojilnici. Po letu 1947 pa do upokojitve je bila uradnica pri sežanski podružnici Narodne banke.«

Gospa Kosovelova, tak naziv je gospe Tončki pripadal po smrti matere Katarine, je bila nekakšen vaški advokat. Ljudem je pisala prošnje, pritožbe in urejala pravniške zadeve. Bila je izvrstna gospodarica, gospodinja in kuharica in je po vojni vodila tudi gospodinjске tečaje za mlade. Leta 1943 se je poročila z Alfonzom (Bojanom) Ravbarjem iz Dola pri Repentabru, ki smo mu domačini pravili kar Kosovelov zet ali gospod Kosovel.

»Karmela je bila pianistka, šolala se je tudi na Bavarskem in poročila akademskega slikarja Alfon-

za. Nekaj časa je živela z možem na Dunaju, v vojnem in povojnem času pa na Tirolskem. Vsako leto, če je bilo le mogoče, sta prihajala za par mesecev v Tomaj.«

Anica je bila po starosti najbližja Srečku. »Anica je bila slavistka in je poučevala v Ljubljani na gimnaziji.« Bila je izredno občutljiva duša, ljubezniva, dobrosrčna in globoko verna.

O Srečku pa je župnik Kjuder napisal naslednje: »Po telesu je bil šibak in nežen, priznan pesniški talent. Sodijo, da bi, če bi živel dalj časa, bržkone prekosil vse naše slovenske pesnike. Čeprav ni dokončal niti 23 let življenja, je njegovih pesmi za dve debeli knjigi. Ko je bil doma na počitnicah ali na zdravljenju, je pogosto prihajal k župniku, piscu teh vrstic, in se z njim ure pogovarjal. Obolél je na vnetju možganske mreže. Ko ga je domači župnik previdel in mu dal vse tri zakramente, se je počutil srečnega in čisto vdanega v božje sklepe. Njegova smrt je bila za družino silen udarec. Pogreb je bil veličasten.«

Pisma in sporočila Stana Kosovela¹ iz Ljubljane domačim v Tomaj

Srečkov brat Stano je 27. maja 1926 ob 21.45 poslal iz Ljubljane brzozavko družini Kosovel v Tomaj, ki ga je prejela 28. maja v dopoldanskih urah, z naslednjo vsebino:

Rahlo bolen ne morem priti.

Stano

Sledi njegovo pismo, nato še drugi dopisi.

Ljubljana, dne 28. maja 1926

Dragi in mili moji!

Najžalostnejše poglavje v Srečkovem in vseh nas življenju se je dopolnilo. Izgubili smo ga. Mladega, polnega upov nam ga je vzela smrt, ki ne pozna usmiljenja in milosti, ker nastopi samo tam, kjer si je svesta svoje moči in zmage.

To, kar vsi čutimo v teh urah, je nemogoče izraziti. Bilo bi banalno govoriti o tem. Zavest prazno-

¹ Stano Kosovel (1885-1976), rojen v Sežani, umrl v Ljubljani, pokopan v Tomaju. Od leta 1919 je živel in delal v Ljubljani.

Katarina Kosovel.

te, osamelosti, skrčenja nas samih je strašna in je treba vseh sil, da jo premagamo. Že od kar se je bolezen ponovila, od kar sem prejel prvo neugodno sporočilo od vas, mi je bilo jasno, da so računi z njim sklenjeni. Kar je sledilo, so bili le še rahli refleksi uboge duše, ki bi rada ostala v telesu. A telo je bilo šibko, slabotno in je podleglo. Konec ni mogel biti drugačen.

Zdaj, ko se je vprašanje rešilo na to stran, se mi zdi, da kljub težkemu udaru lažje prenašamo to, kar nas je zadelo. Rešen je Srečko, rešeni smo ž njim tudi mi. Bodite uverjeni, da ni moglo priti drugače. Revna medicinska veda mu je podaljšala življenje za par tednov, za nekaj ur; rešiti ga ni utegnila, ker ni imela sredstev proti vsemogočni, vse zmagujoči smrti.

In sedaj k meni! Ne imejte me za krutega, neusmiljenega hladnega človeka! Moja prisotnost na pogrebu ne more ničesar izpremeniti, ima pa lahko usodne posledice za vas in zame. Odločil sem se za to stališče po dolgem in tehtnem premisleku. Vrh tega sem zadnje dni tudi nekoliko bolan, prehladil sem se bil in imam tolikšno mrzlico, da moram ostati v postelji.

Predraga mamica! Ti, ki si Srečka med nami vse mi najbolj ljubila, ž njim največ trpela in od njega največ pričakovala, si najtežje prizadeta. Potolaži se in upaj ne samo na mlade, ampak tudi na žive hčere in na sina, ki je ostal in se zaveda tvojega materinskega ponosa.

Nič manj kakor mama nisi prizadet ti, ljubi papa! Šolal si Srečka z velikanskimi žrtvami in na koncu študija ga je pobrala smrt. Ne jemlji si izgube toliko k srcu! Moralo je priti in zdaj je že vse preboljeno.

Ti, Anica, ki si s Srečkom skupaj rastle, poznala njegovo mladost in požrtovalno življenje bolj kakor kdo med nami, nisi nič manj udarjena. Tolaži se s tem, da imaš sama življenje pred sabo.

Toni, ti se zavedaš dejanskega položaja bolj nego vsi ostali. Ostani krepka, ne omahuj! Kdor klone duševno ali telesno, je izgubil igro v življenju; kdor kljubuje, vztraja in se ne da zlomiti, zmaguje in ostaja na vrhu.

Bodite potolaženi in prenesite bridkost, ki vam je bila dodeljena, z vsem duhom, ki ga premorete!

V bolesti
vaš Stano

Ljubljana, dne 1. 6. 1926

Dragi in mili moji!

Zelo polagoma se vzravnavam od udarca Srečkove smrti, katero bom prebolel z največjim premagovanjem. Šel je, da se ne vrne nikoli več, šel reven, beden in trpeč, nas pa je zapustil še bolj revne, bedne in trpeče. Pomnim ga od rojstva do njegove prve smrtne postaje – bila je dolga, trnjeva, trpljenja polna pot! Vedno sem bil v strahu zanj in kadar sem ga videl veselega, sem mislil na žalost njegovega življenja. A živel je kot mučenik. Zavedal se je, slutil je, da bo nastopilo pri njem nekaj tragičnega, a je to sebi in drugim prikrival. Iz njegovih pesmi, ki jih je zapustil, je to jasno razvidno. Nikdar ga nisem cenil v literaturi, v zadnjem letu pa sem prisluškoval njegovi besedi in sem radoveden čakal, kaj bo pokazal; zdaj, po njegovi smrti, ko prebiram njegove rokopise, vidim, da je bil daleč pred mano in da je njegova izguba velika. A kaj pomagajo besede zdaj, ko smo ga izgubili! Njegovo življenje in njegovo delo je zaključeno, vam pa se je boriti in počasi ginevati dalje! Zapustil pa nam je dragocen zgled čistega, značajnega človeka, ki se žrtvuje za nesebično delo. Spomin nanj je svetel in svet in ne brez pomena; Izi-dor Cankar je zelo obžaloval njegovo smrt rekši, da smo izgubili v Srečku mogoče najboljšega mladega pesnika, ki je nekaj obetal.

Ne bom vam pravil in popisoval, kako sem preživel zadnje tri mesece. Trepetal sem zanj že v Ljubljani. Ko pa sem dobil prvo slabo poročilo od vas, mi je bilo jasno, da ne bo dobrega konca. Kaj se hoče! Oborožil sem se in sem bil pripravljen na vse. A tako trdovratno sta se borila v meni dva principa, princip življenja in smrti. Vedno, če je bilo še tako hudo, se je morala smrt umakniti. Verjemite mi, bal sem se biti vesel in dobro razpoložen, zakaj strah me je bilo kazni, ki bi utegnila slediti.

Moj obup je bil tolik, da je v meni popustilo vse in da se je strast do dela izoblikovala naravnost bolešno. Tega ni nihče opazil in videl, čemu vse to; prenašati sem moral bolečino sam in sem jo tudi prenesel. Ampak za kakšno ceno? Tega nihče ne ve! Človek formalno prenese vse, vsebinsko pa so krize zelo težke. Edino, kar me teši, je to, da ga bom smatral za večno mladega in za odsotnega. Zame – in mislim, da tudi za vas, – ni umrl; njegova ljubezen do nas in naša ljubezen do njega je večna in ne bo ugasnila nikoli.

Njegovo ostalino: rokopise, knjige, obleko in perilo bom prevzel jaz. Perilo in obleko bi bilo najbolje darovati revežem, ampak jaz ne bom storil tega; odločite o tem sami.

Po pripovedovanju gg. Viharja in Krefta² je bil pogreb zelo lep, iskren in prisrčen. Pričakujem, da mi o tem sporočite sami.

Karmeli sem predvčeraj pisal dolgo in izčrpno pismo ter sem ji razložil Srečkovo bolezen v Ljubljani. Njo je moralo to zadeti kot strela. Poslal sem ji tudi nedeljsko »Jutro«, kjer so bile objavljene Srečkove pesmi; enako tudi gospe Skrinjarjevi³ v Podgorico! Privatnega pisanja pa imam toliko, da ga je naravnost težko obvladati. Treba je odgovarjati na vse strani, kljub temu da sem v ljubljanski osmrtnici prosil tihega sožalja; pisma še vedno prihajajo in sicer taka, na katera ni mogoče molčati. G. Beg me je prosil, naj sporočim v njegovem imenu sožalje papanu in mami. On je eden izmed tistih vedrih ljudi, katerih beseda človeku res dobro dene, ker se ne sliši kot fraza. Drugače pa mi je bilo konvencionalno stiskanje rok že naravnost zoprno.

Srečko je ostavil tudi precej dolgov. Njegovi go-

spodnji sem nocoj plačal stanovanje in zajtrk, za ostalo napravimo račun prihodnjič. Prosim poiščite v njegovih žepih ključke, ki jih je treba prinesiti v Ljubljano. S seboj je imel gotovo tudi ključke od stanovanja (hišnih vrat), dalje ključke od predalov v romanskem seminarju in morda še katere druge. Vse to pošljite v Ljubljano. Potrebna je dalje njegova slika; menda bo zadnja tista, ki je v potnem listu. Tudi to pošljite in pogledjte, če je kje še kaka njegova fotografija, ker bi jo rad brat g. Debeveca⁴ natisnil v praškem »Razgledu«.

Morda je poleg naštetega še kaj, kar spada v Ljubljano. Ali nima Srečko še kaj prejeti v denarju od »Edinosti«? Mogoče vam je to povedal; če je tako, iztirjajte, da denar ne zapade. Tu gori me najbolj skrbi njegova francoska knjižnica, katero je oskrboval, najbrže neredno, ter jo brččas v neredu ostavil. Z zbiranjem – če ne bodo ljudje sploh knjig utajili – bodo križi in sitnosti.

Gdč.ne Anice Čarmanove⁵ do sedaj še ni nazaj. Tudi Grabar je še vedno na oni strani.

Danes mi je pisal Polde Paljk⁶ dolgo pismo, v katerem prevladuje breme, o katerem se je dogovarjal s Srečkom, na moje rame. Če bo kaj mogoče, bova skušala delati skupno s Širokom,⁷ drugače pa Bog pomagaj! Potreben sem odmora in počitka in sedaj štejem novce in gledam, če bom spravil skupaj toliko, kolikor je treba za solnce in morje. Oboje mi je nujno potrebno.

Za mambo bi bilo dobro, če bi kam šla za nekaj časa, da jo ne bodo žalostni spomini preveč vznemirjali. Prav tako naj pride Anica čimprej v Ljubljano, da ne izgubi semestra. Čas je skrajen.

Pišite mi kaj in bodite potolaženi ter od srca pozdravljeni,

Vaš Stano

² Vihar in Bratko Kreft, študenta, Srečkova prijatelja, sta ilegalno prišla iz Ljubljane na pogreb in v odprti grob vrgla šop cvetja s trakom slovenske trobojnice.

³ Marija Skrinjar, roj. Manfreda, doma iz Kobarida, kulturna in socialna delavka, prijateljica matere Katarine. Na njen dom v Trstu je prihajala vsa Kosovelova družina. Stano je med šolanjem v Trstu stanoval pri njej. V času Srečkove smrti je bila pri sinu v Črni gori.

⁴ Srečko je zadnja leta študija stanoval v Ljubljani pri družini Debevec. Ciril Debevec, Srečkov prijatelj in kulturni sodelovec, je bil s Srečkom v Zagorju tistega usodnega dne, 23. februarja 1926, ko je Srečko zbolel.

⁵ Anica Čarmanova, prijateljica Anice Kosovelove. Anica je med študijem v Ljubljani stanovala pri Čarmanovih, nekaj časa je pri njih stanoval tudi Srečko.

⁶ Leopold Paljk, učitelj, kulturni in politični delavec, doma iz Velikih Žabelj. V letih 1921-26 učitelj v Lokavcu pri Ajdovščini. Leta 1926 je zaradi fašističnega pritiska odšel v Ljubljano. Pripravil je Berilo za domače branje Kolački, ki ga je leta 1926 izdala Goriška Mohorjeva družba. Za italijanskega okupatorja je bila ta knjižica državno nevarna.

⁷ Karel širok, učitelj, pesnik, narodni in politični delavec, se je leta 1926 iz Trsta izselil v Slovenijo. Eno leto je deloval kot učitelj, nato pa od 1926 do 1938 kot uradnik v diplomatski službi v Trstu in Celovcu.

Ljubljana, 11. junija 1926

Najdražji moji!

Tako zelo sem zaposlen na vseh koncih in krajih, da vam šele danes utegnem pisati to pismo. Včeraj se je pripeljala v Ljubljano Anica; ne morete si misliti, kako sem bil vesel njenega prihoda. Pomenila sva se lepo o tem in onem in sem ji hvaležen za vse, kar mi je povedala.

Dragi papa, ljuba mamica in Toni! Našo žalost po Srečku vsaj deloma teši zavest, da njegova setev ne bo ostala brez plodu! Šel je od nas mlad po letih, bogat po izkušnjah in pustil je za sabo marsikaj, kar bo preživel njegovo dobo. Z veseljem vam sporočam, da sem našel v njegovi zapuščini precej dobrih pesmi, ki niso bile nikjer objavljene in katerih bo najbrže dovolj za zbirko. Vse to gradivo sem pretresel in preštudiral, potem bom skušal najti založnika. Upam, da ga bom tudi našel. Načrtov je bila ta mlada duša polna, polna! O tem pričajo neštete njegove beležke, gradivo za črtice in novele, osnutek za dramo, načrt za marjonetno igro, koncepti za eseje in članke itd. Bil je delaven, priden, izredno produktiven, zasledoval je vse pojave in se neprestano mojstril. Predvsem pa je bil iskren, dasi rezek, oster in borben. Kompromisov ni poznal in jih je upravičeno sovražil. A trpeti je moral mnogo. Vse to je prenašal molče, svoja čustva pa je zlival v pesmi, ki so ostale najboljše – neobjavljene.

Njegov literarni testament in poslanica tovarišem, ki so ostali za njim, izide v »Mladini«, glasilu akademskega naraščaja, s katerim je korakal v prvi vrsti. Nekaj pesmi in sliko priobči praška revija »Razgledi«, nekrolog s sliko prinese Finžgarjeva »Mladika«. »Zvon« nam bo odstopil tudi primeren prostor; njegov spomin bo torej dostojen in časten zanj in za nas vse.

Precej je zapustil tudi feltonov, ki se bodo dali tu in tam s pridom uporabiti. Skrbel bom, da ne bo nobena njegova stran uničena, glede tega bodite brez skrbi; vse bo ostalo, kot je, samo gradivo, ki pojde v

tisk, bom jaz prepisal in prepisano pregledal ter uredil. Po vsem tem, kar sem doslej videl in čital, lahko rečem, da je izgubila naša literatura z njim krepkega, močnega, samozavestnega delavca, ki bi bil v par letih dozorel in prišel do svojega sloga ter preskočil marsikaterega, ki ga je čas postavil predenj.

Včeraj sem prejel pisanje od Karmele. Bila je baš za Binkošti na oddihu. Vest o smrti jo je zadela strašno. Prava sreča, da je ni bilo tiste dni v Monakovem, sicer, pravi, bi bila prišla domov in njene študije bi bile za letos prekinjene. Imela je namen peljati se sklepu leta za nekaj časa v Würzburg in pozneje na Tirolsko; to in ono pa hoče odpovedati, da bi prej prišla domov. Odpisal sem ji, da tega ne odobravam, ter ji svetoval, da izkoristi vse, kar more, dokler je v tujini. Prosim, pišite ji tudi vi, naj se le pokrepča in odpočije in naj si ne dela skrbi z domom; saj bo itak prišla domov ob svojem času in bo vse izvedela, kako in kaj. Za njo velja pravilo, da ne sme zapraviti niti trohice moči in energije, katero si lahko pridobi v svetu.

S tem bi jaz to pisanje zaključil. Toda ne; še pred sklepom pisma: mnogo krat hvala za vse, kar ste mi poslali: za perilo, za jed in za vino, tudi za tisti 2 steklenici, ki sta ju prinesla gg. Kreft in Vihar. Vse prav dobro tekne in krepča in me tudi po materialni plati spominja na domače.

Toni prosim, da mi pošlje poročilo o denarnem stanju; dolgovi, dolgovi me težijo in rad bi videl, da bi jih plačali.

Mnogo prisrčnih pozdravov!

Vaš Stano

Dragi papa in draga Toni!

K godu vaju obeh pošilja iskrene čestitke

Stano

Ljubljana, 12. junija 1926

(dalje v prihodnji številki)

« (UVODNIK – dalje s 1. strani)

tju podpirajo, da ne ostanejo na papirju. Odločilno besedo pa je treba priznati šolski komisiji.

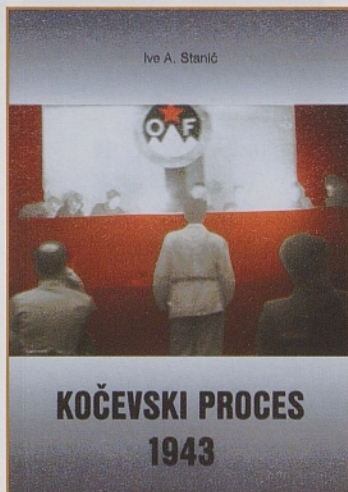
Ob vsem razpravljanju o novih oblikah skupnega predstavništva Slovencev v Italiji ima namreč omenjeno telo dve dragoceni značilnosti: demokratično legitimacijo na volitvah in lastne pristojnosti. Tako stara Enotna delegacija kot 500-glavi manjšinski parlament, ki ga zdaj predlaga SKGZ, sta namreč brez moči, če katera izmed komponent ne sprejme njegovih sklepov oz. – in pri tem gre v večini primerov – če se sklep tiče zadev, o katerih tako in tako odločajo drugi.

Antena

VITEZI VITOVSKÉ

Na Trgovinski zbornici v Trstu so 22. maja predstavili dvojezično knjigo Vitovska: vinogradi od morja do Krasa, ki jo je pripravil Stefano Cosma iz Gorice in vanjo vključil zgodovinsko, kulturno in kulinarčno gradivo.

Na podlagi prvotne, napačne domneve, da je ta avtohtona sorta dobila ime po vitezi, so si pobudniki projekta omislili tudi »viteze vitovske«. Ta naslov so kot prvi dobili pisatelji in kulturniki Alojz Rebula, Boris Pahor, Pavle Merkù in Veit Heinichen, ki so s svojimi zapisi tudi zastopani v knjigi in so se tudi udeležili predstavitve z izjemo Borisa Pahorja, ki ga uspeh italijanskega prevoda Nekropole dan za dnem vodi na srečanja in predstavitve po Italiji, Sloveniji in tujini.

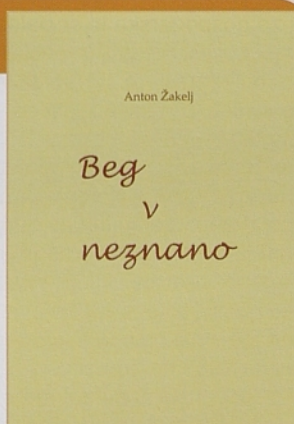
Kočevski proces 1943

Plodni raziskovalec vojnega in povojnega revolucionarnega nasilja Ive Amalija Stanič je v samozaložbi v Kočevski Reki na 264 straneh izdal novo dokumentarno knjigo *Kočevski proces 1943*. O vsebini govori že podnaslov: *Največja medvojna drama Slovencev*. Avtor med drugim potrjuje, da so lani pri Mozlju po večletnem iskanju vendarle našli sledove skupnih grobišč pobitih protikomunistov.

Beg v neznano

Inštitut Studia Slovenica, ki ga vodi dr. Janez Arnež, je v Ljubljani izdal novo knjigo, dnevniške zapiske preprostega, a bistrega in iskrenega političnega emigranta iz Žirov Antona Žaklja (1907-2006) *Beg v neznano*. Knjiga, ki obsega 246 strani besedila in 23 strani fotografij in dokumentov, se začne z uvodom ravnatelja inštituta in urednika njegovih publikacij Janeza Arneža, končuje pa z angleškim razmišljanjem in povzetkom avtorjevega sina Johna. Ta ima zaslugo, da je 14 let pomagal očetu pri prepisovanju zapiskov, ki so po letu 1993 v odlomkih izhajali v Žirovskem občasniku, predvsem pa s prevodom besedila v angleščino, kar je več let izhajalo v Ameriški domovini v Clevelandu in je na voljo tudi na internetu.

Sam Anton Žakelj je pisal dnevnik od 18. leta do smrti, večinoma v esperantu. Po upokojitvi je večji del dnevnika spravil v dokončno obliko v slovenščini in z dopolnitvami zaradi kasnejših spoznanj. V tej knjigi je obdelana doba od 1. maja 1945 do konca leta 1949. Avtor, ki je bil civilist, obrtnik, opisuje dramatični umik na Koroško in huda doživetja v Vetrinju, nato pa vsakodnevno življenje, a tudi osnovanje družine, organiziranje obrti in drugo v taboriščih Judenburg in Trofaiach, vse do izselitve v ZDA, kamor je dospel konec decembra 1949.

16. KULTURNI TEDEN KOROŠKIH SLOVENCEV

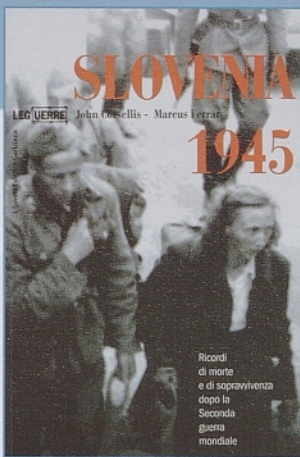
Biro za slovensko narodno skupnost pri deželni vladi v Celovcu je v sodelovanju s Slovensko prosvetno zvezo, Krščansko kulturno zvezo in krajevnimi oblastmi aprila priredil že 16. Kulturni teden koroških Slovencev. Tokrat je bil v Strassburgu na severnem Koroškem, saj je pobuda namenjena nemško govorečim prebivalcem, da bi bolje spoznali slovenske sodeželane.

TRŽAŠKI ŠKOF SE POSLAVLJA

Prijubljeni tržaški škof msgr. Evgen Ravignani je že ob svoji 75-letnici, 30. decembra lani, v skladu s cerkvenimi predpisi ponudil Sv. sedežu svoj odstop, ki pa še ni bil sprejet. Medtem je praznoval 25-letnico svoje škofovske službe. Od leta 1983 do 1997 je namreč vodil škofijo Vittorio Veneto, nato je v Trstu nasledil rajnega msgr. Lorenca Bellomija. Na predvečer obletnice posvetitve je bil 23. aprila v tržaškem gledališču Verdi slavnostni koncert. Slovenski nagovor je imela dolinska županja prof. Fulvia Premolin. Naslednjega dne je jubilarant vodil slovesno mašo v stolnici sv. Justa. Ob srebrnem jubileju je bilo 12. aprila tudi škofijsko romanje na Brezje.

Corsellis in Ferrar v italijanščini

Goriška knjigarna in založba LEG (Libreria Editrice Goriziana) je v svoji zbirki LEGuerre na 341 straneh pod naslovom Slovenia 1945, Ricordi di morte e di sopravvivenza dopo la Seconda guerra mondiale izdala italijanski prevod znane knjige angleških avtorjev Johna Corsellis in Marcusa Ferrara o umiku množic Slovencev na Koroško maja 1945, vračanju in poboju domobrancev in drugih protikomunistov, življenju v taboriščih in slovenski diaspori. Izvirnik je izšel leta 2005 pri založbi I. B. Tauris (London – New York), slovenski prevod pri Mladinski knjigi naslednjega leta. V italijanščino je knjigo prevedla Eva Sirok, prevod pa je dopolnil Mauro Pascolat. S tiskovno konferenco obeh avtorjev in nato z javno razpravo so knjigo predstavili 16. maja na festivalu zgodovine v Gorici. Nanjo je opozoril tudi italijanski vsedržavni tisk.

BENEŠKI IZSELJENCI

Zveza beneških izseljencev Slovinci po svetu je 16. maja praznovala svojo 40-letnico s posvetom in proslavo v kraju Coja pri Čenti. Predsednik Dante Del Medico in ravnatelj Renzo Mattelig sta med drugim spomnila na socialne, jezikovne in kulturne razloge, ki so botrovali osnovanju organizacije med emigranti v Švici.

FOTOGRAFA VOGRIČA

Pred bližnjo 80-letnico goriškega šolnika in kulturnega delavca Zdenka Vogriča je Fotoklub Skupina 75 na Bukovju v števerjanskih občini 30. aprila odprl razstavo njegovih etnografskih fotografij. Vogrič se že skoraj 50 let ukvarja s fotografijo in filmom.

Sočasno je svoje fotografije na Oslavju razstavljal njegov sin Marko, ki je tudi član fotokluba.

DR. KAJETAN GANTAR V SEVERNI AMERIKI

Klasični filolog, prevajalec in pisatelj akademik dr. Kajetan Gantar iz Ljubljane je konec marca kot slavnostni govornik nastopil na 18. občnem zboru Kanadsko slovenskega kongresa v Torontu. Govoril je o slovensčini pred izzivi tretjega tisočletja. 1. aprila je nastopil še pri Sv. Vidu v Clevelandu v ZDA.

DR. MARKO KREMŽAR 80-LETNIK

Eden izmed vodilnih slovenskih javnih delavcev v Argentini, strokovnjak za gospodarska in socialna vprašanja, politik, pisatelj in publicist dr. Marko Kremžar, je 17. aprila v Buenos Airesu obhajal 80-letnico. Rodil se je leta 1928 v Ljubljani. Oblikoval se je pri mladcih. Kot mladoletni domobranec je bil iz Koroške vrnjen, a je ostal pri življenju in leta 1946 pobegnil v Avstrijo, od koder je emigriral v Argentino ter se vključil v tamkajšnje javno življenje. Leta 1960 je ustanovil Slovenski srednješolski tečaj. Od leta 1983 do združitve s Slovenskimi krščanskimi demokrati v Sloveniji je bil načelnik zgodovinske Slovenske ljudske stranke, nato v vodstvu SKD. Izdal je vrsto leposlovnih in strokovnih knjig.

SLOVENC V ZDA

Ministrica za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Mojca Kucler Dolinar je 16. maja v »ameriški Ljubljani«, v Clevelandu, uradno odprla Center for Slovenian Studies na Cleveland State University. Gre za sad sporazuma med slovensko vlado in več ameriškim univerzami, za katerega se je zelo zavzel generalni konzul v Clevelandu Zvone Žigon. Jeseni bo začel z delom slovenski lektorat na treh univerzah. Center bo še usklajeval izmenjavo profesorjev in študentov med ZDA in Slovenijo, skrbel bo za tečaje slovensčine in sodeloval s slovenskim muzejem in arhivom v Clevelandu, ki junija začenjata z delom.

Medtem je lastnik Ameriške domovine iz Clevelanda potrdil, da bo 21. avgusta v 110. letniku izhajanja izdal še zadnjo številko tega nekdanjega dnevnika, ki je zadnje čase 14-dnevnik. Upati je, da se bo našla organizacija ali skupina, ki bi list prevzela in poživila.

Verski mesečnik Ave Maria, ki ga izdajajo frančiškani na »ameriških Brezjah« v Lemontu, pa ponovno napoveduje samoukinitev, po možnosti marca prihodnjega leta, ko bo stoletnica ustanovitve...

4. PRIZNANJE KAZIMIR HUMAR

Zveza slovenske katoliške prosvete, Kulturni center Lojzke Bratuž in Združenje cerkvenih pevskih zborov so 9. maja v Štandrežu izročili 4. Priznanje Kazimirja Humarja 75-letnemu učitelju, prosvetnemu delavcu, zborovodji in skladatelju Ivu Bolčini. O njegovih zaslugah je spregovorila domača kulturna delavka Majda Zavadlav, prof. Lojzka Bratuž pa je obudila spomin na duhovnika, vzgojitelja, časnikarja in javnega delavca, po katerem je poimenovano priznanje.

Jubilanti

29. aprila je obhajal 50-letnico tržaški šolnik in zgodovinar prof. Tomaž Simčič.

22. maja je obhajal 80-letnico tržaški umetniški kinoamater Aljoša Žerjal.

7. junija je obhajal 80-letnico tržaški šolnik, športni organizator, časnikar in vse plodnejši publicist prof. Bojan Pavletič.

17. junija je obhajal 70-letnico tržaški šolnik in športni delavec prof. Ivan, za prijatelje Gianni Furlanič.

UMRL JE DR. ANDREJ MARUŠIČ

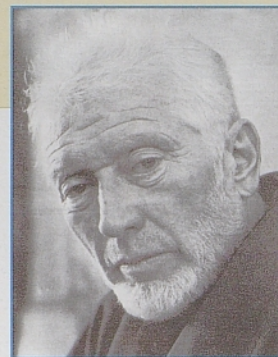
Dne 1. junija je umrl psihiater, predavatelj na univerzah v Ljubljani in Kopru dr. Andrej Marušič. Rodil se je v Kopru 4. maja 1965. Študiral je v Ljubljani in Londonu ter veljal za vodilnega strokovnjaka za problematiko samomorov. Bil je tudi ravnatelj Inštituta za varovanje zdravja Republike Slovenije.

OBVEŠČEVALCI

Znanstvenoraziskovalno središče Univerze na Primorskem je 29. maja priredilo v Kopru mednarodni znanstveni sestanek Vloga in interesi obveščevalnih služb v Julijski krajini v obdobju 1918-1941. Vodil ga je dr. Gorazd Bajc iz Trsta, ki je imel tudi dva referata.

**Umrl je akad.
Taras Kermauner**

Dne 11. junija je umrl literarni zgodovinar, filozof in publicist akademik Taras Kermauner. Rodil se je 13. aprila 1930 v Ljubljani. Kot strokovnjak za slovensko dramatiko in izredno ploden pisec se je z vrsto knjig posvetil zlasti rekonstrukciji in reinterpetaciji slovenske dramatike. Veliko pozornost je posvetil tudi slovenskemu zdomstvu in njegovi dramatiki. Bil je samohodec. Po dolgem umiku iz javnosti se je nedavno pojavil z vrsto kritičnih zapisov in intervjujev ter knjigo »spominov, portretov in analiz« Navzkrižna srečavanja, ki je na 651 straneh izšla pri Študentski založbi v zbirki Beletrina.

Studio Art

Gojenci gledališke šole Studio Art, ki jo pri Slovenskem stalnem gledališču iz Trsta vodi Maja Lapornik, so se po koncu 2. šolskega leta predstavili na zaključnih produkcijah 26. maja v Trstu, naslednja dva dneva pa v Gorici in Špetru. S svojimi točkami so nastopile obe tržaški, goriška in beneška skupina.

foto KROMA

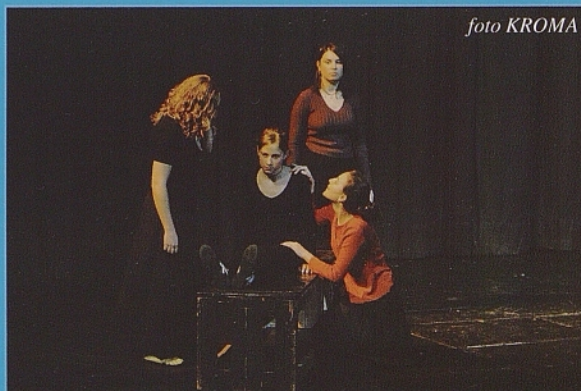

foto KROMA

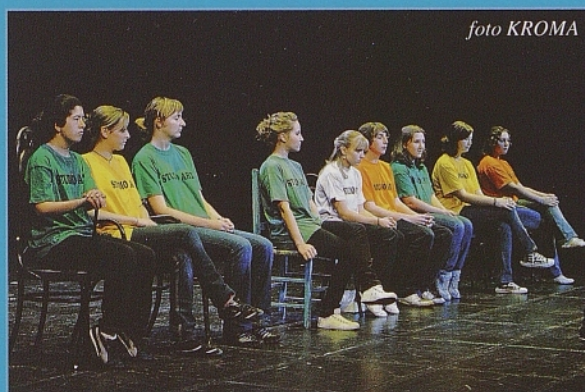

foto KROMA

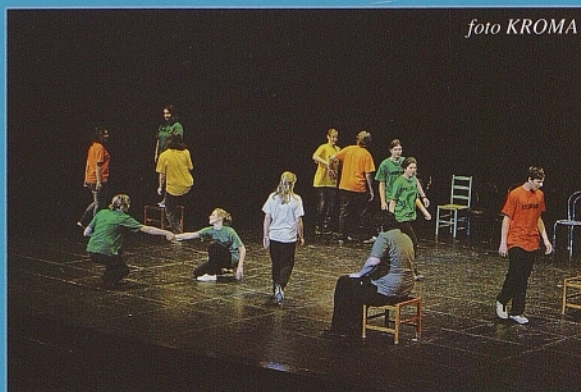

foto KROMA

Iz delovanja Društva slovenskih izobražencev

Dr. Gorazd Bajc, prof. Jože Pirjevec in Ivo Jevnikar na predstavitvi knjige "Trst je naš!" (levo); prof. Marija Kacin, Živa Gruden in Lucia Trusnach o Ivanu Trinku (desno).

Živahna in neprekinjena sezona Društva slovenskih izobražencev se je nadaljevala tudi v mesecu aprilu in maju. Prvi ponedeljek v aprilu je društvo priredilo v sodelovanju s Knjižnico Dušana Černeta dobro obiskan večer ob izidu najnovejše študije prof. Jožeta Pirjevca »Trst je naš!« O knjigi, ki je izšla pri založbi Nova revija, sta poleg avtorja govorila še dr. Gorazd Bajc in predstavnik založbe Tomaž Zalaznik.

Dr. Rajko Bratož.

Naslednji ponedeljek, 14. aprila, je bil posvečen zborniku o Ivanu Trinku, o katerem so govorile Živa Gruden, Lucia Trusnach in prof. Marija Kacin. 21. aprila je bil gost DSI dr. Rajko Bratož, profesor zgodovine starega veka na Univerzi v Ljubljani, ki je predstavil svojo obširno knjigo »Rimska zgodovina«, ki je izšla lani pri Študentski založbi v Ljubljani. V ponedeljek, 24. aprila, so pri okrogli mizi »Kako do uveljavitve manjšinskih zahtev po volitvah 2008« sodelovali Igor Dolenc, Andrej Berdon in novoizvoljena deželna svetnika Igor Gabrobvec in Igor Kocjančič. V ponedeljek, 5. maja, je društvo posvetilo večer liku »mejnega jezuita« 19. stoletja patra Antonia Banchiga iz Benečije. O njem so govorili prof. Marija Cenda, Giorgio Banchig in pater Mario Vit. Naslednji ponedeljek je psihoterapevtka dr. Sanja Rozman predavala na temo

UMRL SKLADATELJ UROŠ KREK

Na Jesenicah je 2. maja po dolgi bolezni umrl skladatelj akademik Uroš Krek. Rodil se je 21. maja 1922 v Ljubljani, kjer je tudi doštudiral. V letih 1950-58 je bil glasbeni urednik na ljubljanskem radiu, v letih 1959-67 je delal na glasbeno narodopisnem inštitutu Slovenske akademije znanosti in umetnosti, nato je bil do upokojitve leta 1982 profesor kompozicije na Akademiji za glasbo. Skladal je za vse zasedbe. Velike zasluge ima za zbiranje slovenskega ljudskega glasbenega blaga, rad je tudi prirejal ljudske pesmi in jih vplel v svoj instrumentalni opus. Trikrat je prejel Prešernovo nagrado.

60 LET SLOVENSKEGA DOBRODELNEGA DRUŠTVA

Na rednem občnem zboru 9. maja se je Slovensko dobrodelno društvo v Trstu spomnilo svoje 60-letnice. O snovanju društva, ki je imelo ustanovni občni zbor 14. aprila 1948, in o njegovi dosedanji poti je spregovoril prvi tajnik Jožko Gerdol. O zadnji poslovni dobi pa so poročali Vera Čok Vesel v imenu predsednika Aljoše Vesela, ki je bil takrat na okrevanju, tajnica Silva Gašperšič, blagajničarka Jole Germani in predsednica nadzornega odbora Eva Vesel. Na sporedu je bilo tudi 21. podeljevanje Flajbanovih nagrad za študente.

PROF. JUSTIN STANOVNIK 80-LETNIK

V Ljubljani je 14. aprila obhajal 80-letnico klasični filolog in anglist prof. Justin Stanovnik, ki je od ustanovitve kot globok mislec, pronicljiv pisec in jasen govornik duša veteranske organizacije protikomunističnih borcev Nova slovenska zaveza in njene revije Zaveza. Za njegov življenjski jubilej so pri Družini pod naslovom Slovenija v senci nedokončane preteklosti izdali izbor njegovih uvodnikov v Zavezi. V kulturnem delu obletne slovesnosti za povojne žrtve v Kočevskem Rogu pa je bil 1. junija osrednji govornik. Pred tem je bilo somaševanje, ki ga je vodil in pri njem pridigal novomeški škof Andrej Glavan.

Igor Dolenc, Igor Kocjančič, Igor Gabrovec in Andrej Berdon po volitvah 2008 (levo); Giorgio Banchig, Marija Cenda in pater Mario Vit o jezuitu Antoniu Banchigu (desno).

»Zasvojenost – rešitev, ki postane problem«. Naslednji ponedeljek, 19. maja, pa je bila gost v Peterlinovi dvorani zgodovinarica Alessandra Kersevan, ki je govorila o italijanskih lagerjih in etničnem čiščenju, ki so ga fašisti izvajali v deželah nekdanje Jugoslavije v letih 1941-1943. Zadnji ponedeljek v maju je bil posvečen predstavitvi knjižnega prvenca pisateljice Jasne Jurečič »Prerokuj mi še enkrat«. Pri predstavitvi so sodelovali prof. Marija Cenda, Boris Pangerc in avtorica. Nekaj odlomkov iz knjige je prebrala igralka Miranda Caharija. Večer pa so z glasbenimi točkami obogatile še gojenke Glasbene matice Petra Marena, Sara Bembi in Alenka Cergol.

Psihoterapevka dr. Sanja Rozman (levo); zgodovinarica Alessandra Kersevan (v sredini); prof. Marija Cenda, Boris Pangerc, pisateljica Jasna Jurečič in igralka Miranda Caharija (desno).

STOLETNICA ZADRUŽNE KRAŠKE BANKE

Zadružna kraška banka, ki ima sedež na Opčinah v tržaški občini, nadaljuje z odmevnimi pobudami ob svoji stoletnici. Konec maja in v začetku aprila je za svoje člane in prijatelje priredila dve tridnevni križarjenji ob dalmatinski obali.

Posebno slovesen pa je bil že redni občni zbor 24. aprila v Zgoniku. Na njem so poročali predsednik in podpredsednik upravnega odbora Sergij Stančič in Adriano Kovačič, ravnatelj Aleksander Podobnik in predsednik nadzornega odbora Stevo Kosmač. S priznanji so se spomnili starejših članov, pisatelja Borisa Pahorja pa so razglasili za častnega člana.

IN STOLETNICA ZADRUŽNE BANKE DOBERDOB IN SOVODNJE

Stoletnico praznuje tudi Zadružna banka Doberdob in Sovodnje, ki napoveduje nekaj jubilejnih pobud. Občni zbor je imela 16. maja v Kulturnem domu v Gorici. Poročili sta prebrala predsednik upravnega odbora Dario Peric in ravnatelj Savo Ušaj.

KRAJI SREČANJ

Zadruga Most in Društvo Blankin sta v Čedadu izdala zajeten dvojezični zbornik Kraji srečanj, Stiki in izmenjave vzdolž Nadiških in Soške doline od antike do srednjega veka. V njem so referati s študijskega dne 26. novembra 2005 v Špetru.

SKAVTSKI JURJEVANJI NA TRŽAŠKEM IN GORIŠKEM

Tržaški del Slovenske zamejske skavtske organizacije je imel jurjevanje 20. aprila v Gročani. Na tem največjem skavtskem prazniku, ko se sprejemajo novi člani, je mašo daroval duhovni vodja Tone Bedenčič, prisotne pa sta nagovorila načelnica Jasna Tuta in načelnik Andrej Maver. Obljubilo je 18 volčičev in volkuljic ter 6 izvidnikov in vodnic.

Goriški del SZSO je imel jurjevanje istega dne v Štmavru. Mašo je daroval Marjan Markežič, prisotne pa sta nagovorila načelnika Andrej Černic in Slavica Radinja. Obljub je bilo skupno skoraj 40.

PROF. ROBERT PETAROS – 75-LETNIK

V soboto, 21. junija, je praznoval 75. rojstni dan slavist in dolgoletni profesor na slovenskih šolah v Trstu Robert Petaros. Rodil se je 21. junija 1933 v Trstu. Slavistiko je doštudiral na Univerzi v Ljubljani (1962), nostrificiral in doktoriral pa na Univerzi v Rimu. Dolgo let je poučeval slovenščino na DTTZ Žiga Zois v Trstu, hkrati pa je bil asistent pri stolici za slovenski jezik na Univerzi v Vidmu. Leta 1984 je postal redni raziskovalec na Fakulteti za tuje jezike in književnosti in to službo je opravljal do upokojitve. Svoje znanje slovenskega jezika je uporabil tudi v delu izven službe. Tako je bil lektor na radiu in drugod, vodil je tečaje slovenščine in pisal članke v razne slovenske časopise, dolgo let pa je urejeval Izvestje slovenskih šol na Tržaškem in njegova zasluga je, da je ta pregled tako rekoč zaključen do šolskega leta 2005/2006.

UMRL JE P. MIHA ŽUŽEK

Dne 14. maja je v Ljubljani umrl duhovnik, publicist in pisatelj ter zaslužni delavec zlasti na področju pastore za zakonce, mlade in duhovne poklice jezuit p. Miha Žužek. Rodil se je 29. septembra 1923 v Ljubljani. Izmed 15 otrok v družini so štirje fantje postali jezuiti, štiri dekleta pa redovnice. V duhovnika je bil posvečen leta 1951 v Zagrebu. Prvih 16 duhovniških let je delal v Mariboru, nato v Ljubljani in okolici. Ko so se slovenski jezuiti leta 1963 začeli osamosvajati, je bil do razglasitve slovenske jezuitske province leta 1969 vodja samostojnega slovenskega distrikta. Vodil je vrsto skupin in obče-
stev, urejal revijo Cerkev v sedanjem svetu in napisal vrsto knjig.

UMRL JE PISATELJ JOŽKO HUMAR

Aprila je umrl sodnik, kulturni in javni delavec Jožko Humar. Rodil se je 6. novembra 1914 v Biljah. Kot emigrant je v Jugoslaviji sodeloval v primorskih in levičarskih društvih, po vojni pa je opravljal vrsto služb v gospodarstvu, krajevnih upravah (bil je tudi podpredsednik občinske skupščine v Novi Gorici) in sodstvu (tudi član Zveznega sodišča v Beogradu). V Novi Gorici si je pridobil veliko zasluga na kulturno-prosvetnem področju. Tako je bil med pobudniki sedanjega Slovenskega narodnega gledališča in revije Primorska srečanja, Delavske univerze itd.

Veliko je pisal in urednikoval. Leta 1980 je izdal obsežno delo Primož Trubar rodoljub ilirski.

UMRL JE INŽ. ADOLF MOČNIK

Dne 11. junija je v Trstu umrl gradbeni inženir Adolf Močnik. Rodil se je 9. junija 1929 na Grahovem ob Bači v znani učiteljski družini. Odraščal je v Savoni, kamor so oblasti premestile očeta Huberta, študiral pa je v Savoni, Gorici in Ljubljani. Projektiral ali vodil je gradnjo vrste zasebnih in javnih del, med drugim več kulturnih domov v zamejstvu. Leta 1972 je izdelal načrt za slovenski šolski center v Gorici, z arh. Mihevcem pa je načrtoval, nato pa vodil gradbena dela za Kulturni dom v Gorici.

SREČANJE V OGLEJU

Konferenca za Slovenijo pri Svetovnem slovenskem kongresu, ki ji predseduje Marjan Terpin iz Gorice, je 8. junija skupno s Krozkom Anton Gregorčič priredila v Ogleju srečanje Slovencev, ki živijo po Italiji. V baziliki sta somaševala odgovorni urednik Družine msgr. Franci Petrič in ljubljanski kanonik Janez Celar. Med mašo in nato med kulturnim srečanjem, na katerem je bil slavnostni govornik prof. Tomaž Pavšič, je pel zbor Sedej iz Števerjana pod vodstvom Mirka Ferlana.

NOVE KNJIGE LEVA DETELE

Pri založbi VED v Ljubljani in Mariboru je pesnik in pisatelj Lev Detela, ki od leta 1960 plodno ustvarja na Dunaju, objavil novi pesniški zbirki Zvezde, zanke in Svetloba na škrlatni obali, poleg tega pa še roman v dveh knjigah o celjskih grofih in Veroniki Deseniški Tri zvezde.

UMRLA JE PROF. MARIJA VREČAR

Na Koroškem je 6. maja podlegla neizprosni boleznii profesorica verouka, zgodovinarica in pastoralna delavka dr. Marija Vrečar (r. 1956). Že bolna je uredila zbornik o vlogi slovenskih duhovnikov na Koroškem v zadnjem stoletju. Pod naslovom Južna Koroška in njena cerkvena podoba v 20. stoletju, Ob 100-letnici Sodalitete, združena slovenskih duhovnikov na Koroškem (1906-2006) je z letnico 2007 izšel pri celovski Mohorjevi na 516 straneh, predstavili pa so ga preteklega 6. februarja. Že pred tem je pri Dušnopastirskem uradu v Celovcu ustanovila in vodila dokumentacijski center, ki zbira gradivo o cerkveni zgodovini koroških Slovencev. Pri Katoliški akciji je bila tajnica Ženskega gibanja.

Za 24. zvezek strokovne revije Inštituta za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti ljubljanske univerze Acta Ecclesiastica Sloveniae, ki ga je leta 2002 na 702 straneh uredila z dr. Metodrom Benedikom, je pripravila za objavo in opremila s spremno študijo spis dr. Lamberta Ehrlicha Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20 ter spomenico, ki jo je Ehrlich napisal za Vatikan 14. aprila 1942.

TRUBAR V ZAMEJSTVU

Tudi Slovenci v Italiji so z več pobudami sodelovali pri vseslovenskem obhajanju 500-letnice rojstva reformatorja in očeta slovenskega knjižnega jezika Primoža Trubarja.

Pred gradom v Rubijah pri Sovodnjah, ki ga zadnja leta obnavlja družina podjetnika Venka Černica, so na lastnikovo pobudo 11. maja odkrili kip Primoža Trubarja, delo romunskega kiparja Dumitruja Iona Serbana. Trubar je namreč leta 1563 dva tedna pridigal v slovenščini, nemščini in italijanščini v Gorici in Rubijah. Med kulturnim sporedom je imel slavnostni govor prof. Miran Košuta.

Slavistično društvo Trst – Gorica – Videm je 17. maja v Trstu priredilo Trubarjev simpozij.

Projekt Po Bonomovih poteh, ki so ga pripravili na tržaškem klasičnem liceju Prešeren in je osvetlil Trubarjevo tržaško obdobje ter njegove stike s škofom Bonomom, je v italijanskem vsedravnem merilu prejel v Milanu 3. nagrado za tovrstne šolske raziskave.

ZADRUGE NA OPČINAH

Ob 60-letnici Društvene prodajalne na Opčinah, ki so jo sicer ustanovili leta 1946 in se danes lahko ponaša z dvema velikima veleblagovnicama, ki zaposlujeta več kot 50 ljudi, je ta zadruga izdala debelo dvojezično knjigo tržaškega zgodovinarja Milana Pahorja Zadružništvo na Opčinah. V njej obravnava 150 let slovenskega zadružnega gibanja na Opčinah, katerega najvidnejša sadova sta ravno Društvena prodajalna in Zadružna kraška banka.

RAZSTAVA DEZIDERIJA ŠVARA

Ob 50-letnici ustvarjanja je imel tržaški slikar Deziderij Švara aprila antološko razstavo v Narodnem domu v Trstu. Ob tej priložnosti je pri tržaški založbi Hammerle na 135 straneh izšla monografija v slovenščini, italijanščini in angleščini Švara: 50 let slikarstva 1958-2008. Bogatijo jo fotografije, ki so jih posneli Tihomir Pinter, Alice Zen in Neva Gasparo.

ČEŠKOSLOVAŠKA NA JADRANU

Tržaški zgodovinar dr. Borut Klajban (r. 1976), ki je docent na Univerzi na Primorskem v Kopru, je v zbirki Annales v Kopru na 488 straneh pod naslovom Češkoslovaška in Jadran izdal študijo o povezavah Čehov in Slovakov s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne. Gre za zanimiv sad dolgih raziskav zlasti v arhivih v Pragi.

MALA GORA

Ob spominski slovesnosti na Mali gori pri Ribnici, kjer so se tigrovci kot prvi po zasedbi Jugoslavije spopadli z italijanskim okupatorjem, je Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske v prijetni brošuri ponatisnil delo Boruta Rutarja Mala gora, Tigrovci v prvem spopadu z okupatorjem 13. maja 1941.

KONGRES ZSKD

Na kongresu Zveze slovenskih kulturnih društev je bil 24. maja v Jamljah za predsednika potrjen Marino Marsič, ki ga je pozneje Slovenska kulturno gospodarska zveza imenovala še za svojega deželnega organizacijskega tajnika.

Na kongresu so med drugim podelili vrsto priznanj za zasluge. Za življenjsko delo so jih prejeli Jožef Colja, Paolo Manzini, Zdenko Vogrič in Viljem Černo. Ostali prejemniki so Renzo Gariup, Živa Gruden, Karlo Mučič in Suzana Žerjal ter društva Karnival, Rozajanski dum in Valentin Vodnik.

KOSOVEL V ANGLEŠČINI

Istrski pesnik Bert Pribac, ki je dolgo živel v Avstraliji, je s pomočjo prof. Davida Brooksa prevedel v angleščino celovit izbor kakih 120 pesmi Srečka Kosovela. Pri založbi Salt v Cambridgeu so zdaj izšle v knjigi z naslovom The Golden Boat, Selected Poems of Srečko Kosovel. Brooks je prispeval tudi spremno besedo.

NOVI VODSTVI KZ IN SLORI

Po 25 letih se je umaknil predsednik Kmečke zveze v Trstu Alojz Debelis. Za njegovega naslednika je bil izvoljen 36-letni Franc Fabec, ki je sicer tudi zgodovinar. Mlada sta tudi nova podpredsednika Sidonija Radečič in Andrej Bole.

Po upokojitvi na Fakulteti za politične vede se je z ravnateljskega mesta Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu umaknil prof. Emidij Susič. Na podlagi javnega razpisa je bila za novo ravnateljico imenovana 32-letna dr. Maja Mezgec, ki se je kot mlada raziskovalka oblikovala ravno na Sloriju.

UMRLA VLASTA BATAGELJ LEGIŠA

Na svojem domu v Devinu je 20. maja umrla priljubljena učiteljica Vlasta Batagelj Legiša. V družini primorskih beguncev se je rodila 18. julija 1926 v Ljubljani. Maturirala je na klasični gimnaziji v Gorici, nato še na učiteljskišči v Trstu in poučevala v Sužidu, Rojanu, Devinu in Nabrežini.

SLOVENSKI IMPRESIONISTI

Med pomebnimi kulturnimi dogodki ob šestmesečnem slovenskem predsedovanju Evropski zvezi izstopa velika razstava Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1920, ki so jo 23. aprila odprli v Narodni galeriji v Ljubljani in jo spremlja tudi bogat katalog. Avtorica projekta je ravnateljica omenjene ustanove Barbara Jaki.

Teden gledališke ustvarjalnosti

(foto M. Susič)

Kar 50 otrok se je od 9. do 13. junija letos udeležilo gledališkega tečaja, ki sta ga na Opčinah priredila Radijski oder in Slovenska prosveta. V slabem tednu dni sta dve ekipi najmlajših naštudiralci igrice Trnjulčica, ki jo je za to priložnost priredila Lučka Susič. Režijo je tokrat prevzela Vesna Tomšič, pri izvedbi pa so sodelovali še strokovni sodelavci Magda Samec, Aljoša Saksida, Jelka Bogatec in cela vrsta animatorjev in sodelavcev. Pripravili so tako dve samostojni prireditvi, ki ju bodo ponovili v okviru jesenskega enajstega Gledališkega vrtiljaka.

KNJIGE

**POEZIJA Z LJUDMI
OB MORJU**
(pesniška zbirka
B. M. Pertotove)

V liriki Brune Pertotove se soočamo z različnimi poezijskimi svetovi, predvsem z morjem in obmorskimi ljudmi. V tem, zelo opevanem obalnem svetu vse od ljudskih viž, do zapletenih modernih poezij, je Pertotova zelo enkratna ustvarjalka melodioznih umetniških besednih pejsažev in portretov. Ustvarjalni svet ni prisiljena stvar, je njen prirojeni dar. Odgovor na vprašanje poezije je v naslovu: "TI NAVDIH IN JAZ BESEDA". Srečno naključje, da je njen sogovornik, ki bi rad izvedel, kako je z navdihom ob tako popolnih umetniških besedah, lahko presenečen nad presenetljivim, kratkim, a poetičnim stavkom! Do takega spoznanja ne prideš vsak dan, še manj v pesniških svetovih! To že med lažnimi in redkokrat iskrenimi sentencami ter rimami.

Bruna Marija Pertot

Ti navdih in jaz beseda

Saša Martelanc in Bruna M. Pertot med predstavitvijo knjige v Trstu.

Pertotina poezija je kot lep šopek rož, ali kot ikebana, skratka, kaj dobro izbranega, a tudi hudo občutenega. Skrbno sestavljena knjiga vsebuje več razdelkov z naslovi: BITI PESNIK, IN S PRAGA KLIČE ME ŽIVLJENJE, OD KOD IN KAM VSE TO, IN BODITA ENA PESEM ter OBSIJANI VRH. Motivika izpričuje tudi zahtevnim bralcem poezije, da Pertotova zelo dobro pozna domačo in tujo književnost in doobra selekcionira moralne vrednote tudi v tej moralistično zahrbtni in lažni-vi internetni dobi. Vrelec resnične lepote, občutljivost za domačnost, neponovljivo pristno prisotnost slovenščine ob obalah morja. Pa najsi bo ta obala le zalivček z vsemi burjinimi sunki v ribiške hiše in mreže, v potopljene čolne, in tudi v radožive stare barkovljanske korenine. Ni zaljubljena v to metaforiko samo pesnica danes, vanje, v njihovo živahno melodiozno govorico je bil zaljubljen marsikateri panevropski mož iz preteklosti. Recimo: naravoslovec Friderik Freyer, Prešernov prijatelj in sobesednik ob njegovem omizju, med drugim ustanovitelj naravoslovnih zbirk v tržaškem in pozneje v ljubljanskem naravoslovnem muzeju; v romantični dobi Anton Aškerc s svojimi Jadranskimi biseri;

Srečko Kosovel s svojimi morskimi motivi; Boris Pahor z neštetiimi opisi spreminjajočega se morja, in tudi kar veliko slovenskih dijakov, ki so žrtvovali marsikatero stvaritev za nekdanje Literarne vaje, učeči se resnično literarne slovenščine ...

Bil je čas, ko smo slovenski ljudje resnično častili in oboževali tradicijo slovenskega slovstva in obenem vedeli, kaj je čista lirika in kaj pisunstvo! Iz tiste zelo stroge literarne šole je izšla Bruna Marija Pertot s svojo lahkonostjo slogovnega značaja, z neizmernim poznavanjem slovenskega jezika v epiki, liriki in dramatiki, v njenih popolnoma heretičnih temah v primerjavi z dobrohotno uravnilovko uradne literarne kritike vsemogočnih sodnikov.

Nadpovprečno dobra je njena lirski izpoved, izražena kot v starogrški večni podstati lirskega pesništva. So pesniške knjige, ki nas uvrščajo v tradicionalne, miroljubne civilizacije med Mediteranom in Alpami, a so tudi take pesniške zbirke, ki so nepogrešljive, veličastno enkratne, neponovljive, naše domače prijateljice. Ena od teh je tudi zadnja pesniška zbirka Brune Marije Pertotove.

Irena Žerjal

že... zloglasni bohoričici, ki je bolj oklevetana kot si revica zasluži. S tem bi se izognili nevarnosti, če že marsikaj znamo razbrati pravilno, čeprav je pisano brez strešic, da kakšno navadno miš ne spremenimo v mis Slovenije, pasjo šapo v aprilsko sapo, sončni žarek v kakšen učinkovit magični žarek, Toma Ložarja pa v Lozarja.

Kaj pravite, dragi in spoštovani dr. Drago Bajc, v zvezi s temi specifičnimi primeri? Se bi dalo doseči kakšen pameten kompromis? Ali ste še vedno granitno trdno prepričani z večino Slovencev, ki niso ravno doma v mednarodnih poslih, ker se raje ukvarjajo z domačimi, manj izpostavljenimi aferami z večjezičnostjo, in z vašo ženo pa mojo nadvse drago prijateljico Diomiro zraven, ki je v tej zvezi tudi neomajna, o nesmislu uporabe inkriminiranih črk še iz Prešernovih bajnih časov ?al' prav se piše...?? In sicer (v posodobljeni bohoričici) ch za č, sh za š in zh za ž?

Dolgujem vam še odgovor na pismo v 9. številki Mladike iz leta 2005, saj zadeva tudi mene, ker sedim v uredništvu Srp-a in za navrh poznam naše razmere veliko bolje od vseh drugih. A ker je problematika še vedno aktualna, rešitev naših jezikovnih težav pa še daleč, tako rekoč za devetimi gorami in vodami, saj se še ni premaknila niti z mrtve točke, se res ne mudi, deloma vam je sicer odgovorilo uredništvo SRP-a že davno na svojih straneh; kar manjka, pa bom še jaz dopolnila, ko časi dozoriijo, in časi nenehoma zorijo, če nam je všeč ali ne, ni kaj.

A ta Lozar / Ložar je v bistvu le izgovor, da vam prepisem njegovo misel na koncu članka Kaj slovenščina, tudi ženske so preveč komplicirane v sobotni prilogi Dela z dne 3. maja 2008, kjer omenja slovlitovce (e-mail: slovlit@ijs.si) to je zelo odmevno elektronsko pošto Slavističnega društva, ki jo vodi prof. Miran Hladnik iz Ljubljane. Prepričana sem, da bo tudi bralstvo Mladike Ložarjeva šegavos nasmejala kot je mene in še marsikoga, saj že kroži po internetu po zaslugi ljubljanskih slavistov in tako rekoč zabava slovenščino celo. Citat:

»Slovlitovci, vsi iz sebe, so me tudi opozorili, da se grejo na obali novo univerzo, sredozemsko, in da misli ta kšeft kar v angleščini poslovati. Ne se bat! Ni res! Če pokukate v njihov spletni dom, boste videli, da poslujejo v *pidginu*. Grad pravi, da je pidgin "spaćena angleščina, ki jo govorijo v Aziji". In ob Jadranu.«

Ljub pozdrav
Jolka Milič

za smeh in dobro voljo

»Zmago, zakaj si se včeraj tako jokal, da te je slišalo celo naselje?«

»Mama je iztepala moje hlače in pozabila, da sem jaz v njih.«

»Tajnico bom odpustil, ker nič ne ve,« pove direktor prijatelju, ki je tudi direktor.

»Blagor ti! Jaz pa svoje ne morem odpustiti, ker ve preveč.«

listnica uprave

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Ob 20-letnici smrti Lojzke Lombar daruje 50€ za Slovensko prosveto hčerka Lučka z družino.

DAROVI V SPOMIN NA MATEJKO PETERLIN MAVER:

- Družina Cergol daruje v spomin na Matejko 50€ za Mladiko.

- Namesto cvetja na grob drage Matejke darujeta Magda in Robert Petaros 300€ za Mladiko.

- V spomin na režiserko Matejko Peterlin Maver daruje Irena Žerjal 100€ za Mladiko.

- V počastitev spomina na gospo Matejko darujeta Igor Pavel Merku in Marghi De Luisa 150€ za Mladiko.

- N.N.: Z veliko žalostjo v naših dušah se klanjamo spominu na nepozabno Matejko, prijateljico, sodelavko, predvsem pa človeku z velikim, iskrenim srcem. V spomin darujemo 300€ za Mladiko.

- V spomin na drago Matejko darujeta Diomira in Drago Bajc 100€ za Mladiko.

- V spomin na Matejko Peterlin in Martina Globočnika darujeta Nadja in Edi Košuta 50€ za Mladiko.

- Namesto cvetja na grob Matejke Peterlin Maver darujeta Tatjana in Antek Terčon 50€ za Mladiko.

- V spomin na sestro Matejko daruje Joži z družino 100€ za Mladiko.

- Marinka Terčon Brezigar daruje v spomin na Matejko Peterlin Maver 50€ za revijo Mladika.

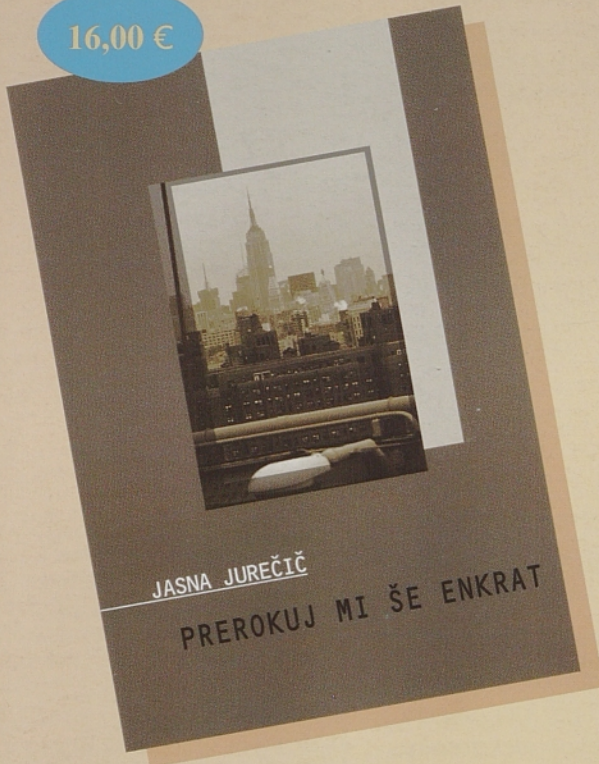
Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

Sedemletni Mihec vpraša: »Babica, ali ti kaj misliš name?« – »Seveda, Mihec, veliko mislim nate!« Mihec: »Babica, prosim, da nehaš misliti name, da se mi bo nehala kolcati!«

Novosti Mladika

16,00 €

Jasna Jurečič

PREROKUJ MI ŠE ENKRAT

Roman, ki bi ga morala
prebrati vsaka ženska in
vsak moški

22,00 €

Magdalena Pahor
Bibliografsko kazalo
MLADIKE
Letniki I-L
1957-2006

Magdalena Pahor

BIBLIOGRAFSKO KAZALO MLADIKE

Bogato in temeljno delo
o petdesetletni slovenski
revijalni prisotnosti
v Trstu

M založba
MLADIKA

Trst, Ul. Donizetti 3, I-34133 • tel. 040-3480818; fax 040-633307
e-mail: uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com